

اسلام پوهنه

لکه ال: [Ketabton.com](#)
مولانا وحید الدین خان

ژباړه:

رحمت شاه ((فراز))

ډالۍ:

((هغو ته چې تر بل هر شي زيات له هغه څه سره مينه لري
چې انسانيت ته گټور وي.))

لړلیک

5	سرریزه
6	خدای
7	پریښته
8	پیغمبر
9	قران
10	اسلام
11	ایمان
12	امتحان
13	نیت
14	آخرت
15	روحانیت
16	تقوا
17	شکر
18	ذکر
19	لمونځ
20	روژه
21	زکات
22	حج
23	اخلاق
24	صبر
25	رښتیا ویل
26	ژمنه
27	پاکوالی

28 زغم
29 مخ اړول
30 د اختلاف پر مهال
31 گاونډی
32 حقوق العباد
33 د انسان تصور
34 د خلکو خدمت
35 مساوات
36 انساني وروړگلوي
37 تعصب مه کوی
38 سوله ییز انسان
39 د خدای لمانځنې ژوند
40 سهار او ماښام
41 پند اخیستنه
42 کورنۍ ژوند
43 ځان درناوی
44 ساده توب
45 الهي نکلاره
46 شتمني
47 له لاسه ورکول او لاسته راوړل
48 خلاصون
49 جهاد
50 دعا
51 دعاوي

سريزه

اسلام د نړۍ تر ټولو لومړنی دين دی چې پيل پر حضرت آدم عليه السلام شوی. د دې دين وروستی پيغمبر حضرت محمد صلی الله عليه وسلم او وروستی کتاب يې قرآن کریم دی. د يوه مسلمان په توگه په خپل دين پوهېدا د يوه نېکمرغه ژوند لپاره تر ټولو اړين او مهم فکتور دی. په ((اسلامپوهنه)) کې په اسلام پوهنه او د نېکمرغه ژوند رازونه سپړل شوي.

د ژباړې د لا بډاينې په پار ستاسو د نېکو وړانديزونو او مثبتو نيوکو په هيله

ستاسو خپل

رحمت شاه ((فراز))

خدای

خدای یو دی. خدای یوازلی او ابدی حقیقت دی. هغه هر څه دی. هر څه له خدای څخه دي، خدای له هېڅ شي څخه هم نه دی. خدای د هر شي هستوونکی دی او د ټول عالم سمبالوونکی هماغه ذات دی.

له خدای پرته بل معبود نشته. هغه ژوندی دی، د ټولو چارو سمبالوونکی دی. نه پرې پرکالي راځي او نه خوب ورځي. هماغه لره دي څه چې په آسمانو کې دي او څه چې په ځمکه کې دي. څوک دی چې د هغه له اجازې پرته د چا سفارش وکړي. په هغه څه پوهېږي چې د انسانانو په وړاندې دي او له هغه څه خبر دی چې تر دوی وړاندې تېر شوي. دوی د هغه ذات له علم څخه په هېڅ شي هم نه شي را چاپېر کېدی، خو دا چې هغه یې وغواړي. د هماغه پاچاهي په آسمانو او ځمکه باندې واکمنه ده. د هغو په سمبالولو ستومانه کېږي نه، او هماغه د لوړې مرتبې څښتن دی. (البقره)

په قرآن کریم کې راغلي:

((ووايه: هغه (ایکي) یو الله دی. الله بې پروا دی. نه یې زېږولي او نه زېږېدلی

دی. او نه یې هېڅوک سیال شته.))

د قرآن کریم دا سورت ((الاحلاص)) د الهي یو والي ((توحید)) سورت دی، یوازې دا ښودنه راته نه کوي چې خدای یو دی، بلکې په دې کې دا هم څرگند شوي چې د خدای یو والی څه معنا لري. په دې سورت کې د خدای تصور له هغو ټولو خرافاتو څخه بېل ښودل شوی چې په هر دور کې انسان پکې اخته وو. خدایان ډېر نه دي، یوازې یو خدای دی، ټول هماغه ته اړمن دي، دی هېچا ته هم محتاج نه دی، پخپله پر هر شي واکمن او قادر دی. دی له دې څخه لوړ دی چې د انسانانو په څېر له یو چا وزېږي او یا اولاد ولري. هغه داسې یوازینی ذات دی چې له هېڅ اړخه یې هم نه مثل (ورته) شته او نه هم سیال لري. هر ډول یو والی او یوازیتوب د یوه هستوونکي ذات لپاره ده او هغه ذات یوازې او یوازې د خدای جل جلاله دی. د یوه خدای تصور د اسلام مرکزي تصور دی. همدا عقیده د اسلام اصلي ریښه ده او همدا د اسلام د ټولو لارښوونو یوازینی سرچینه ده.

پربننه

د خدای په ډېرو مخلوقاتو کې یو مخلوق هغه دی چې پربننه ورته ویل کېږي. پربننه ته خدای ځانګړي صلاحیتونه او خاص اختیارات ورکړي. هغوی په کایناتو کې لوی لوی تصرفات کولای شي. خو د هغوی ټولې ګړنې د الله تعالی د بشپړ اطاعت تر سیوري لاندې وي. هغوی یوه ذره هم د الله له لارې څخه انحراف او کوږوالی نه کوي.

په کایناتو کې هره شېبه بې شمېره پېښې رامنځته کېږي. د بېلګې په ډول، د ستورو چورلېدل، د لمر او سپوږمۍ ځلېدل، د ځمکې څرخېدل، په همدې ډول د باران، موسم او داسې نورو ډېرو تغیراتو او بدلونونو رامنځته کېدل. د انسان او حیوان د نسل پر ځمکه پرلپسې دوام کول، د غسې له شمېر وتلې پېښې چې هر وخت په نړۍ کې را ښکاره کېږي، د هغو ټولو سمبالښت پربننې ترسره کوي. هغوی د خدای په کایناتو کې د الله تعالی ډېر زیات وفادار او امر منونکي کار کوونکي دي.

انسان پربننې نه ویني. خو پربننې انسانان ویني. دوی د خدای له خوا د انسان ساتنه کوي. همدا پربننې انسان ته مرګ هم راوړي او روح یې له دې ځایه له ځان سره وړي.

پربننې د دې دنیا چارې هم سمبالوي او په آخرت کې به د جنت او دوزخ چارې هم سمبالوي. د پربننو شمېر بې شمېره دی.

د پربننو نظام د یوې لویې کارخونې په ډول ګڼل کېدی شي. په یوې لویې کارخونې کې ستر ستر او پېچلي ماشینونه وي. له همدې ماشینونو څخه هغه تولیدات رامنځته کېږي چې دا کارخونه ورته ودانه شوې وي. خو دا ماشینونه پخپله کار نه کوي. د هغوی د کار کولو لپاره لوی شمېر بشري ځواک بوخت وي. نو په هره کارخونه کې په لوی شمېر کار کوونکي په کار لګیا وي تر څو هغه فابریکه د خپلې ګټې لپاره په کار واچوي. په همدې ډول د نړۍ په ستره فابریکه کې هم بې شمېره پربننې د دې نړیوالې فابریکې د په کار اچولو لپاره ګمارل شوې دي. په دواړو فابریکو کې توپیر یوازې دا دی چې په عادي کارخونو کې انساني کار کوونکي لیدل کېږي، حال دا چې په نړیواله فابریکه کې کار کوونکي پربننې په ظاهري سترګو نه ښکاري.

پیغمبر

پیغمبر هغه انسان دی چې خدای د خپل استازیتوب لپاره غوره کړی وي. کله چې خدای یو انسان د خپل پیغمبر په توګه ټاکي، نو یوه پریخته ورته را ولېږي او د هغه د غوره کېدو خبرتیا ورکوي. په دې ډول هغه انسان باوري شي چې زه د خدای پیغمبر یم. له دې وروسته د پریختې له لارې خدای خپلې لارښوونې پرې نازلوي، تر څو دا لارښوونې ټولو انسانانو ته ورسوي. ګواکې پیغمبر د خدای او انسان تر منځ شتون لري، او له خدای څخه یې تر نورو انسانانو پورې رسوي.

خدای انسان ته عقل ورکړی او د همدې په وسیله پر ظاهري خبرو پوهېدای شي. خو ډېری داسې خبرې شته چې پر هغو باندې د پوهېدو لپاره یوازې ظاهري پوهه بسنه نه کوي؛ پخپله د اوسنۍ نړۍ په هکله ډېر ژور حقیقتونه شته چې د انسان په عقلي چوکاټ کې نه ځایېږي. او تر کومه ځایه چې د خدای او آخرت مسئله ده، نو دا دواړه په بشپړ ډول له یوې داسې نړۍ سره اړیکه لري چې په سترګو نه ښکاري او په همدې اساس له عقلي ادراک څخه هم وتلي دي.

د پیغمبر دنده دا وي چې د انسان دا کمی ور پوره کوي او د شیانو حقیقت ور ښيي. له راتلونکي ژوند څخه یې خبروي. دغه راز انسان د دې جوګه ګرځوي چې د پوهې او شعور په بشپړه رڼا کې د خپل ژوند تګلوری جوړ کړي او له هماغه سره سم خپل ژوند ودان کړي.

له کله راهیسې چې انسان په دې نړۍ کې رامنځته شوی، له هماغه وخته د پیغمبرانو لړۍ پیل شوې. په هر مهال کې یې انسان ته د خدای خبرې را رسولې، خو د لرغونو وختونو د پیغمبرانو مستند معلومات نه دي پاتې شوي. وروستیو حالاتو د هغوی شخصیت هم غیرتاریخي ښودلی او د هغوی کتابونه یې هم په تاریخي ډول غیرمستند ښودلي.

په پای کې الله تعالیٰ مُحَمَّد صلی الله علیه وسلم د خپل وروستي پیغمبر په توګه غوره کړ. پیغمبر علیه السلام هغه مهال نړۍ ته سترګې پرانیستې چې په دنیا کې تاریخي دور پیل شوی وو. له همدې سره په هممهالي ډول هغه دور هم پیل شو چې د چاپ ((خپراوي)) دور ورته کېږي. په دې ډول نبي کریم صلی الله علیه وسلم ته هغه ګټور وسایل په لاس ورغلل چې نوموړی یې یو منل شوی شخصیت وګرځاوه. او په همدې ډول د ده مبارک کتاب هم خوندي پاتې شو او د چاپ په دور کې ور ګډ شو. له دې وروسته دا شونتیا له منځه ولاړه چې د ده مبارک په کتاب کې دې کوم تغیر یا لاسوهنه رامنځته شي. مُحَمَّد صلی الله علیه وسلم د الله وروستی پیغمبر دی او د قیامت تر ورځې په دنیا کې د خدای یوازینی استازی دی.

قرآن

قرآن د خدای کتاب دی. هغه لارښوونې چې په قرآن کریم کې راغلې، د اصل له مخې هماغه دي چې په مخکینيو اسماني کتابونو کې راغلې. خو مخکیني اسماني کتابونه په خپله لومړنۍ بڼه خوندي نه دي پاتې شوي. د وروستيو بدلونونو له کبله دا کتابونه نامعتبره وگرځېدل. حال دا چې قرآن په خپله اصلي بڼه په بشپړ ډول خوندي پاتې دی. له همدې کبله قرآن په بشپړ ډول یو باوري او د اعتبار وړ کتاب دی.

قرآن کریم ۱۱۴ سورتونه لري. په دې کې چې کومې خبرې راغلې، د هغو لنډيز دا دی چې انسان خدای یو وگني او د هغه لور ذات په وړاندې خپل ځان ځواب ویونکی وبولي. په دې باور ولري چې د نړۍ د وروستي پیغمبر ﷺ صلی الله علیه وسلم په وسیله چې الله تعالی کومې خبرې تر مور را رسولې، هغه ټولې سمې او د انسان ابدی ژغورتیا پر هغو باندې په ایمان لرلو باندې بنا ده.

د قرآن حیثیت یوازې دا نه دی چې له گڼو اسماني کتابونو څخه یو کتاب دی. بلکې رښتینی حیثیت یې دا دی چې د ډېرو اسماني کتابونو په منځ کې یوازینی د باور وړ کتاب دی. په دې چې نور ټول کتابونه د تغییراتو او لاسوهنو په پایله کې له تاریخي پلوه بې باوره شوي دي. پر مخکینيو کتابونو ایمان لرونکی یو تن چې کله په قرآن ایمان راوړي، نو نوموړی خپله عقیده نه ردوي. بلکې خپله عقیده ((گروهه)) په لایزاته مستنده بڼه له نوې سره بیامومي.

قرآن د خدای په ټولو را لېرلو کتابونو کې تر ټولو سپېڅلی کتاب دی. دا د هر انسان خپل کتاب دی، ځکه چې دا کتاب هغه ذات را لېرلی چې د هر انسان خپل خدای دی، نه د کوم بل چا.

قرآن یو نوی اسماني کتاب نه دی، بلکې د مخکینيو اسماني کتابونو مستنده او باوري گڼه ده؛ داسې چې قرآن د ټولو انسانانو او ټولو قومونو کتاب دی او د هر چا لپاره د خدای د پېرزوینې او لوړپېښې ښکارندوی دی او د هر چا لپاره د خدای بشپړ پیغام دی؛ قرآن د ټولې نړۍ لپاره هغسې د هدایت رڼا ده، لکه لمر چې د ټولې نړۍ لپاره رڼا او د تودوخې وسیله ده.

اسلام

د اسلام معنا اطاعت ده. د اسلام نوم له دې امله ورکول شوی چې بنسټ یې د خدای پر اطاعت ایښودل شوی. د اسلام څښتن هغه څوک دی چې خپل فکر الله ته تابع کړي او هغه څوک دی چې خپلې چارې د خدای د امر تر سیوري لاندې ترسره کړي.

اسلام د ټولې نړۍ دین دی. ځکه چې ټوله نړۍ او هره برخه یې د خدای د ټاکلي قانون له مخې پرمخ روانه ده. د نړۍ همدا چلند له انسان څخه هم غوښتل شوی. انسان ته هم بویه چې په همدې ډول د خدای امر منونکی شي او خپل ژوند په هماغه ډول تېر کړي، لکه نوره نړۍ چې په بشپړه توګه د الله تعالی امر منونکې ده. فرق یې یوازې دا دی چې نړۍ د مجبوریت له مخې د خدای امر ته غاړه ایښې او له انسان څخه غوښتل شوي چې په خپلواکه توګه خپل ځان د الله اوامرو ته ژمن کړي.

هر ګوره چې یو انسان اسلام غوره کړي، نو له هر څه رومبې یې فکر د اسلام تر چتر لاندې راځي. له هغه وروسته د ده خواهشات، د ده جذبات، د ده لېوالتیاوې، د ده اړیکې، مینه او کرکه، دا ټول د خدای د اطاعت په رنگ کې ورنګېږي.

ورپسې د انسان ورځنی ژوند د خدای تر اوامرو لاندې راشي. له خلکو سره یې چلند او راکړه ورکړه د اسلام په غوښتنو کې ونغښتل شي. او له دننه او بهر څخه په ټوله کې د الله اوامرو ته غاړه ایښودونکی انسان وګرځي.

انسان د خدای بنده دی. د انسان لپاره سمه لاره یوازې همدا ده چې په دنیا کې د خدای د یوه بنده په توګه ژوند وکړي. د همدې بندګۍ د چلند دوهم نوم اسلام دی. اسلامي ژوند د خدای د بندګۍ او د هغه د اطاعت ژوند دی. بې دینه ژوند دا دی چې انسان سرکښه او سرغړوونکی شي او ځان د خدای له اوامرو څخه ازاد کړي. د دې په مقابل کې اسلام دا دی چې انسان غاړه ایښودونکی وي او خپل ځان له الله سره مینې او د هغه اوامرو ته وسپاري. همدا وروستی ډله به د الله له لورونو او پېرزوینو څخه برخمن خلک وي.

ایمان

د ایمان حقیقت پېژندنه ((معرفت)) ده، یانې د خدای موندل. کله چې انسان په شعوري ډول د خدای وجود ومومي او تر الهي حقیقتونو پورې ورسېږي، همدې ته ایمان ویل کېږي.

دا موندنه داسې ساده خبره نه ده. خدای د ټولو شیانو هستوونکی او څښتن دی. هماغه ذات انعام ورکوونکی او سزا ورکوونکی دی. د هغه له منگولو څخه هېڅوک خوندي نه دي. د داسې یوه خدای موندنه د انسان ټول ژوند ته ټکان ورکوي. په فکر کې یې یو اوښتون (انقلاب) رامنځته کوي او د ده د ټولو جذباتو مرکز خدای وگرځېږي.

د دې پایله دا وي چې انسان په بشپړ ډول د خدای بنده وگرځي. د ټولو اړخونو مرکز یې یوازې خدای وي. او اوس یو داسې انسان ترې جوړ شي چې ژوند یې هم د الله لپاره وي او مړینه یې هم د خدای لپاره وي.

د دې ایمان پایله دا وي چې د انسان کره وړه او اخلاق د خدای په رنگ کې ورنګېږي. هر کله چې دی خبرې کوي، نو داسې انګېږي چې ګڼې خدای یې خبرې اوري. کله چې روان وي، نو داسې ځي چې تګ یې د خدای له خوښې سره په ټکر کې نه وي. له خلکو سره په اړیکو کې دا وېره ورسره وي چې که مې ناسمه معامله وکړه نو خدای به پرې سزا را کوي.

د دې ایمان اغېز دا وي چې د انسان د ټول ژوند لوری راتلونکي ژوند ته واوري. په هر کار کې له دنیا څخه زیات د آخرت اړخ یې سنجوي. د لنډمهالې ګټې پر ځای د آخرت ګټه د خپلې پاملرنې مرکز ګرځوي. کله چې په یوه معامله کې دوه اړخونه وي، یو د دنیا او بل د آخرت، نو نوموړی تل د دنیا اړخ له پامه غورځوي او آخرت ته غاړه ورکوي.

دا ایمان د ده لپاره پر خدای باندې د ټولیز باور سرچینه وگرځي. په هر حال کې پر خدای باور کوي. ایمان د خپل حقیقت له مخې د ستر څښتن تعالی د پېژندلو نوم دی. خو کله چې دا پېژندنه د یو چا زړه او ذهن ته ور ښکته شي نو ټول شخصیت یې یوه نوې بڼه غوره کړي او په ټوله معنا یو نوی انسان ترې جوړ شي.

امتحان

په دې دنيا کې انسان خپلواک دی. خدای هېڅ ډول بندیزونه هم نه دي ورته ټاکلي. خو دا خپلواکي د امتحان لپاره ده نه د يوه خپلواک ژوند لپاره. د خپلواکۍ معنا دا نه ده چې انسان خپل ژوند د څارويو په څېر بې قیده تېر کړي او يوه ورځ مړ شي. بلکې موخه يې دا ده چې انسان د خپلې ارادې له مخې سم او روغ ژوند تېر کړي. پخپله له خپلې پرېکړې سره سم ځان د لوړو اخلاقي اصولو پابند وگرځوي.

د انسان پر دې ډول پنځولو موخه دا ده چې په نورو ټولو مخلوقاتو کې د اشرف او لوړ مخلوق درناوی او لورواوی ورکول شي او د خدای له هغو خاصو بندگانو څخه وشمېرل شي چې له کوم ظاهري بنديز پرته يې له ځان څخه اصولو ته ژمن انسان جوړ کړی وي. هغه، چې له کوم بيروني جبر پرته د خپلې خپلواکې پرېکړې له مخې هغه څه وکړي چې د حقيقت له مخې يې بايد کړي وي.

په دې نړۍ کې چې څومره شيان دي، هغو ټولو الله ته غاړه ايښې ده. د فضا ستوري او سيارې په بشپړ ډول د خدای له حکم سره سم څرخېږي. ونې، سبندونه، غرونه او داسې نور ټول شيان له پخوا څخه د خدای له خوا د ټاکل شوي مسير په اساس رامنځته شوي دي. په همدې ډول عام څاروي هم هغه څه کوي چې د زوکړيز (بيدايشي) فطرت له مخې ورته ټاکل شوي دي. په نړۍ کې يوازې انسان هغه مخلوق دی چې د اختيار او ازادۍ نعمت ور پېرزو کړی شوی دی.

همدې ازادۍ د انسان پر مخ دوه ډوله دروازې پرانيستي دي. که دی د ازادۍ له ترلاسي وروسته په سرکښي، سرغړاوي او بې قيدې کې اخته شي، نو معنا به يې دا وي چې په امتحان کې بريالی نه شو. له دې وروسته به يې د هماغو خلکو پایله په برخه وي چې په يوه ناخيزه ازمايښت کې پاتې راغلي وي.

دوهمه ډله هغه خلک دي چې ورکول شوې خپلواکې په سمه دايره کې وکاروي. که څه هم دوی مجبور نه وي خو بيا هم خپل ځان الهي اصولو ته ژمن کړي. دا خلک د ازادۍ په ازمايښت کې بريالي دي، دوی ته به د خدای له خوا هغه انعامات ورکول کېږي چې بل هېڅ مخلوق ته به نه وي ورکول شوي. دوی به د خدای له نږدې بندگانو څخه وي چې د تل لپاره به په راحت او آرامتيا کې وي، او داسې خوشالي به يې په برخه وي چې هېڅکله به هم پای نه مومي.

نیت

په اسلام کې تر ټولو اړین څیز نیت دی. هېڅ عمل هم د خپل ظاهري جوړښت په اساس د خدای په نزد نه منل کېږي. خدای یوازې هماغه عمل مني چې کوونکي یې په صحیح او روغ نیت کړی وي. په بد نیت ترسره شوی عمل، الله تعالی نه مني.

سم نیت دا دی چې هغه کار د الله تعالی لپاره شوی وي. د هغه د ترسره کولو موخه د خدای رضا او خوښي وي. انسان چې هر کار کوي له دې احساس سره یې وکړي چې د دې اجر به له الله تعالی څخه ترلاسه کوم.

د دې پریکس بد نیت دا دی چې انسان په ښکاره د دین یو عمل ترسره کړي، خو موخه یې د دنیا ګټه ترلاسه کول وي. دی چې کوم کار کوي، نو له دې امله یې کوي چې خلک یې وویني او ستاینه یې وکړي، د خلکو په منځ کې یې شهرت او نوم زیات شي او یا په خلکو کې د عزت او درناوي مقام ترلاسه کړي.

نیت د انسان له دنني فکري یا داخلي کیفیت سره تړاو لري. عام خلک د انسان پر دنني فکري یا داخلي کیفیت نه شي پوهېدای. خو خدای د هر انسان په دروني حال پوه دی. هغه ذات پوهېږي چې د انسان په ذهن کې څه تېرېږي او په باطن کې څه ډول جذبات لري. د یو چا د عمل په هکله عام خلک تېروتنې شي، خو خدای پر هره خبره بشپړ پوهه لري او له هر چا سره به د خپل علم له مخې معامله کوي. او هر چا ته به هماغه بدله ورکوي چې په آر کې یې مستحق دی.

نیت حقيقي او معنوي حیثیت لري. هر هغه شی چې خپل اصلي حقیقت یا اصلي معنویت له لاسه ورکړي، هغه شی بې ګټې کېږي. په همدې ډول کوم عمل چې له بد نیت یا نیمګړي نیت سره وشي، هغه بې ارزښته دی. دا ډول کړنو ته نه انسانان د ارزښت په سترګه گوري او نه خدای.

یو شی هغه وخت ارزښت لري چې سوچه او کره وي، او کوم بل شی ورسره نه وي یو ځای شوی. په روغ نیت شوی عمل سپېڅلی او سوچه عمل دی، له روغ نیت پرته شوی عمل ناسوچه او ناخالص عمل دی.

آخرت

انسان يو ابدي (تلباتي) مخلوق دی. خو الله يې عمر په دوو برخو وېشلی. د عمر ډېره وړه برخه يې په دې دنيا کې ايښې او پاتې ټوله برخه يې له مرگ وروسته راتلونکي ژوند ته خوندي کړې. دا دنيا د عمل ځای دی او د آخرت ژوند د عمل د پایلو ترلاسه کولو ځای.

اوسنی ژوند نیمگړی دی او د آخرت دنيا له هر اړخه بشپړه ده. آخرت یو ناپایه ژوند دی. هلته ټول شيان په خپله معیاري بڼه چمتو شوي دي.

خدای خپل جنت د آخرت په ژوند کې خوندي کړی. جنت له هر ډول نعمتونو څخه ډک دی. په دې دنيا کې هغه خلک چې نېکي او خدای لمانځنه وکړي، د آخرت ژوند ته به په داسې حال کې ور داخل شي چې په وړاندې به يې د جنت دروازې د تل لپاره پرانیستي وي.

خو هغه خلک چې په دې ژوند کې خدای هېر کړي، یا د خدای پر وړاندې د سرکښي لاره غوره کړي، هغوی د خدای په نزد سرغړوونکي دي. دا ډول خلک به په آخرت کې له نعمتونو څخه بې برخې وي.

په دې ژوند کې خدای د غیب په حالت کې دی. په آخرت کې به له خپل ټول ځواک سره را څرگند شي. هغه مهال به ټول انسانان د خدای په وړاندې سرونه ښکته کړي. خو هغه مهال به د دوی ټیټېدل، هېڅ گټه ورته ونه رسوي. د خدای په وړاندې هغه ټیټېدل مطلوب دي چې د هغه ذات له لیدو دمخه په دنيا کې ترسره شوي وي. په آخرت کې د خدای له لیدو وروسته د هغه په وړاندې سرونه ښکته کول هېچا ته هم گټه نه رسوي.

مرگ د ژوند پای نه دی، بلکې د راتلونکي یا د ژوند د دوهم پړاو پیل دی. مرگ هغه منځنی پړاو دی چې انسان د نن ورځې له لنډمهاله ژوند څخه ووځي او په تلباتي ژوند کې پښه ور کېږدي. د دنيا له لنډمهاله تمځای څخه ووځي او د آخرت تلباتي استوگنځي ته ورننوځي. د آخرت دا پړاو د هر انسان په ژوند کې ارومرو راتلونکی دی، هېڅوک هم نشته چې د آخرت له کړاو څخه ځان وژغورلی شي.

روحانیت

روحانیت څه دی؟ خدای په ابدی ډول د گلاب په بوټي کې روحانیت څرگند کړی دی. د گلاب په بوټي کې خار (ازغي) هم وي او گلان هم. خدای د دې ازغيو له منځ څخه یو گل هم را ټوکوي، چې خوشبويي لري، رنگ لري، او په خپله خوشبويي تر لرې لرې پورې خلک معطر کوي.

د روحانیت فطري بېلگه همدا ده. روحانیت د ازغيو په منځ کې د گل په څېر اوسېدو ته ویل کېږي. روحانیت دا دی چې انسان د ژوند له ازغيو سره لاس او گړېوان نه شي. په پاروونکو خبرو ونه پارېږي. ځوروونکي تجربات یې منځلارېتوب ټکنی نه کړي. د نورو ناخوښ حالت یې په زړه کې د غوسې او غچ جذبات را ونه پاورې. له خپلو اصولو سره سم ژوند تېر کړي. ذهني کچه یې دومره لوړه وي چې د کاني ویشتونکي کاني هېڅ ور ونه رسېږي.

روحانیت ته په قرآن کریم کې ربانیت ویل شوی دی. یانې له رب سره ژوند کول او د رب لپاره ژوند تېرول. هغه خلک چې په انساني شخړو کې اوسېږي، هغوی د خپلو شاوخوا له خبرو څخه اغېزمن کېږي. د داسې خلکو روحانیت هېڅکله وده نه کوي. خو هغه انسان چې خپل ځان دومره لوړ کړي چې د خپل فکر او سوچ له مخې رباني مقام ته ورسېږي، هغه بیا د خلکو له خبرو بې پروا وي. د ربانیت په صورت کې نوموړی دومره ستر څیزونه بیامومي چې بل هر شی ورته وړوکی ښکاري.

په داسې کس کې هغه ځواک را وپنځېږي چې کله ښکښل واوري، نو ورته مسکا وکړي. غوسه پاروونکې خبره هېره کړي، او ازغي ته د گل په څېره کې هرکلی وکړای شي.

روحاني انسان د خپل روحانیت یا ربانیت په څېره کې دومره ستر شي ته لاسرسی ترلاسه کړي چې له هغه وروسته د هېڅ شي هيله هم نه کوي. دا شی یې له زړه څخه د کرکې، ځانغوښتنې او استحصال جذباتو ته د پای ټکی کېږدي. دی دومره څه ترلاسه کړي چې له هغه وروسته د ترلاسه کولو لپاره بل هېڅ شی هم پاتې نه وي. همدا هغه خلک دي چې له ټولکې څخه یې هغه ټولنه رامنځته کېږي چې د لهر غوندې ځلېږي او د بڼې په څېر ښکلا ترې پورته کېږي.

تقوا

د تقوا معنا ځان ساتنه ده. په دنيا کې احتياط او په ځان ساتنه ژوند تېرول. محتاط ژوند ته د تقوا ژوند ويل کېږي. او د نه احتياط او نه پاملرنې ژوند ته يې تقوا ژوند بلل کېږي.

حضرت عمر فاروق رضي الله عنه له يوه صحابي وپوښتل چې تقوا څه ده. هغه ځواب ورکړ چې اې امير المؤمنينه! آيا کله له داسې لارې تېر شوي ياستې چې دواړو خواوو ته يې ازغن بوتې وي. صحابي بيا وپوښتل، هغه مهال مو څه وکړو. عمر رض ځواب ورکړ چې خپله لمنه مې را غونډه کړه او د ځان په ساتلو له هغه ځايه تېر شوم. صحابي ورته وويل: همدا تقوا ده.

دا دنيا د امتحان ځای دی. دلته د انسان د ازمايښت لپاره ډول ډول ازغې شيندل شوي دي. يو ځای د منفي حذباتو توپان دی، بل خوا د ناپوهو خلکو له خوا پنځول شوې ستونزې دي؛ يو چېرته د دنيا راښکلتيا انسان د ځان په لور ور کاري، بل ځای بيا داسې کړوونکي اسباب وي چې د انسان ذهن تيت او پرک کړي او له نېغې لارې يې واړوي.

دا ټول شيان گڼې د ژوند په لاره کې دواړو غاړو ته د ازغنو بوتو په څېر دي. هره شېبه دا اندېښنه شته چې د انسان لمنه پکې ونښلي. او بيا د مخکې تگ پر ځای په همدې شيانو کې نښتې پاتې شي.

په داسې حالت کې عقلمن هغه دی چې د دنيا لاره داسې ووهي چې خپله لمنه يې ور ټوله کړې وي. له بې گټې شيانو سره د ښکېل کېدو پر ځای له هغو مخ واړوي او وړاندې ترې تېر شي. په هر حال کې يې په ذهن کې دا وي چې خپل ځان به سمبالوم. دی بايد د ځان ساتنې لاره خپله کړي نه د ځان ښکېلونې لار.

انسان پر روغ فطرت پنځول شوی. که يې کوم شی د لارې خنډ ونه گرځي، نو هر انسان به پر سم لوري خپل سفر وکړي. نو ځکه د اصلي پاملرنې ځای دا دی چې انسان نافطري خنډونه پرې نه ږدي چې د ده د لارې خنډ وگرځي. له دې وروسته به د ځان لپاره د فطرت په ځواک سم لوری وټاکي، تر دې چې له خپل رب سره يو ځای شي.

شکر

شکر دا دی چې انسان د خدای نعمتونه ومني. دا منل اصلاً په زړه کې راتوکېږي. او بیا د کلمو په جامه کې د انسان پر ژبه جاري کېږي.

خدای، انسان په غوره بدن او ذهن سره هست کړی دی. د اړتیا ټول شیان یې ورته له اړتیا زیات ورکړي دي. د ځمکې او آسمان ټول شیان یې د انسان چوپړ ته اېل کړي دي. پر ځمکه باندې د ژوند یا د تمدن د ودانولو لپاره چې کومو شیانو ته اړتیا وه هغه ټول شیان یې په پربهانه کچه ورکړي دي.

انسان هره شېبه د دې نعمتونو شاهد دی. له همدې کبله پر انسان لازم دي چې هره شېبه د خدای پر نعمتونو شکر وباسي او زړه یې د خدای د نعمتونو له احساس څخه سرشاره وي.

د شکر اصل حقیقت ((اعتراف)) دی. کوم شي ته چې د انسان په تړاو اعتراف ویل کېږي، د خدای په نزد هغه ته د شکر نوم ورکول شوی. د اعتراف کلمه د انسان په مقابل کې ویل کېږي او د شکر کلمه د خدای په مقابل کې.

شکر د ټولو عباداتو لنډیز دی. په آر کې د عبادت ټول اشکال د شکر د احساس عملي انځورونه دي. شکر تر ټولو جامع او تر ټولو زیات کامل عبادت دی. شکر د خدای لمانځونکي ژوند ټولګه او خلاصه ده.

شکر د انسان تر ټول وجود پورې تړلی دی. په لومړي سر کې انسان په خپل زړه او ذهن کې د شکر احساس را تازه کوي او بیا یې په ژبه بیا بیا د هغه احساس څرګندونه کوي. له دې وروسته چې کله د شکر جذبات یې پیاوړي شي، نو انسان خپل مال او خپله دارايي د شکر د اظهار په ډول د خدای په لاره کې مصرفوي. همدا د شکر احساس یې دې ته اړ باسي چې خپل وخت او خپل ځواک د هغه خدای په لاره کې ولګوي چې د وخت او ځواک دا پانګه یې ور په برخه کړې ده. زموږ وجود، په ټوله کې د الله له خوا راکول شوی. موږ په یوه داسې نړۍ کې ژوند کوو چې په ټوله کې د هماغه ذات ورکړه ده. د همدې حقیقت د منلو او څرګندونې بل نوم شکر دی.

ذکر

د اسلام یوه بنسټیزه لارښوونه ذکر ده. د ذکر معنا یادول دي، یانې د خدای یادونه. د خدای د هېرتیا حالت ته غفلت او د خدای د یادولو حالت ته ذکر ویل کېږي.

ذکر یو فطري حقیقت دی. انسان هره شېبه له هغو شیانو سره مخ کېږي چې نېغ په نېغه یې اړیکه له خدای سره ده. دی لمر او سپوږمۍ، سیندونه او غرونه، باد او اوبه ویني چې ټول الله تعالی پنځولي دي. په همدې ډول هغه مخلوقات چې د انسان مخې ته راځي، ټول د هغو خالق ور یادوي. له ځمکې تر اسمانه چې څومره شیان دي هغه ټول د الله د جمال او کمال نښې دي او په خپل ټول وجود سره د الله تعالی د ذات را پېژندونکي دي.

همدارنگه په کومه دنیا کې انسان اوسېږي او له کومو شیانو سره چې سهار او ماښام مخ کېږي، هره شېبه یې د خدای لور ته پام ور اړوي. له دې شیانو څخه په اغېزمن کېدو، هره شېبه یې په زړه او ذهن کې رباني کيف راتوکېږي. د همدې کيفياتو ژبنۍ څرگندونې ته ذکر ویل کېږي.

په همدې ډول انسان په خپل ژوند کې بیا بیا له خدای سره د تړاو له احساس سره مخ کېږي. دی په خپل وجود کې غور کوي، نو زړه یې له دې احساس څخه را ډک شي چې خدای په غوره جوړښت (احسن تقویم) پنځولی دی او له ډول ډول غوره وړتیاوو څخه یې په پرېمانه کچه برخمن کړی. دا احساسات د ده پر ژبه په بېل بېل ډول را څرگندېږي. دا هم د ذکر یوه بڼه ده.

دغه راز، انسان په خپل ورځني ژوند کې له ډول ډول لوړو او ژورو سره مخ کېږي. له ډول ډول د هوساینې او کړاو تجربې ور پېښېږي. د دې تجربو په جریان کې بیا بیا د خدای لور ته متوجه کېږي. او بیا بیا په بېلا بېلو کلماتو خدای یادوي.

دغه راز، د ورځنیو عبادتونو په منځ کې ډول ډول کلمات په خپله ژبه لولي. دا کلمات کله له قرآن او یا حدیث څخه اخیستل شوي وي او کله د خدای د الهي اعتراف له کبله ناڅاپه پر ژبه جاري شوي وي. دا ټول د الله ذکر دی.

لمونځ

لمونځ د خدای عبادت دی. د ورځې پنځه وخته فرض شوی. د یو ځای ترسره کولو لپاره یې په جوماتونو کې ورته چمتوالی نیول کېږي.

په لمانځه کې له هر څه وړاندې اودس کېږي. مخ، لاس او پښې په اوبو وینځل د لمونځ کوونکي په زړه کې دا احساس را ټوکوي چې تل سپېڅلی ژوند تېر کړي. بیا د الله اکبر (الله لوی دی) په ویلو په لمانځه پیل کوي. په دې ډول دا اقرار کوي چې لویي د یوازیني څښتن تعالی لپاره ده. د انسان لپاره روغ چلند دا دی چې په دنیا کې په تیتوالي او عاجزی ژوند وکړي.

په لمانځه کې انسان د قرآن یو څه برخه ولولي او په خپل ذهن کې د خدای احکام را تاند کړي. بیا په رکوع او سجدي کې په عملي ژبه وايي چې زما لپاره یوازې یو چلند سم دی او هغه دا چې د خدای د امر منونکي بنده په توګه ژوند تېر کړم.

کله چې د لمانځه کړنه پای ته ورسېږي، نو ټول لمونځ کوونکي ښي او کین لوري ته مخونه اړوي او وايي: ((السلام علیکم ورحمة الله — پر تاسې دې سلامتیا او د الله رحمت وي))، دا د دې خبرې څرګندونه ده چې د لمانځه په وسیله له روزل کېدو وروسته ټول لمونځ کوونکي دنیوي چارو ته په داسې ډول ور ننوځي چې په زړونو کې یې د نورو لپاره د رحمت او سوکالی له احساس پرته بله جذبه نشته. د ټولني د یوه سوله ییز وګړي په توګه به ژوند تېروو او له هېچا سره به هم د بدی چلند نه کوو.

لمونځ له یو پلوه د خدای عبادت دی. د خدای د خدایي اعتراف دی. لمونځ د هر ډول ستروالي یوازې خدای ته ځانګړي کول او د هغه په وړاندې سر تیتول دي.

له بل پلوه لمونځ انسان دې ته تیاوري چې د خلکو په منځ کې یو رښتینی انسان وګرځي. له خلکو سره په معاملاتو کې تواضع او خواخوږي غوره کړي؛ لمونځ له خدای سره هم د انسان معامله سموي او له انسان سره د هغه د خپل ذات معامله هم رغوي.

روژه

روژه یو کلنی عبادت دی. هر کال د روژې په میاشت کې یوه میاشت نیول کېږي. په روژه کې انسان د خدای له امر سره سم له سهار څخه د لمر تر لوېدو پورې له خوراک او څښاک څخه ډډه کوي. او خپل ځان زیات تر زیات په عبادت کې بوختوي. د روژې دا کړنه له دې امله ترسره کېږي چې د انسان مادیت را کم شي او روحانیت یې وده وکړي. او په دنیا کې د روحاني ژوند تېرولو جوگه شي.

روژه په انسان کې د شکر جذبه را پاروي. له خوراک او اوبو څخه لږیوالی یې د دې نعمتونو پر ارزښت پوهوي. بیا چې کله د لوړې او تندې له زغملو وروسته ماښام ته خوراک و څښاک کوي، نو دا احساس ورکوي چې خوراک او څښاک څومره گرانبه څیزونه دي چې خدای ور په برخه کړي دي. دا تجربه د ده د شکر احساس لا پسې زیات کړي.

روژه په انسان کې اخلاقي نظم او دسپلین رامنځته کوي. په ځینو شیانو باندې د بندیز لگولو موخه دا وي چې انسان ته د دې خبرې روزنه ورکړای شي چې بوبه په دنیا کې تړلی ژوند تېر کړي، نه بې بندو باره ژوند.

روژه گنې یو ډول تم کوونکی ځواک دی. پر انسان باندې د یوه میاشتنی بندیز لگولو له لارې روژه انسان ته دا پیغام ورکوي چې په څه ډول ټول کال او ټول ژوند په همداسې چوکات کې تېر کړي. او د خدای له ټاکلو پولو څخه د وتلو هڅه ونه کړي.

د روژې په نیولو انسان دا کار کوي چې خپل ځان زیات تر زیات په ذکر، عبادت او د قرآن په لوستلو بوختوي. دا گواکې د الهي اعمالو د اغېز د زیاتوالي یو میتود دی. په دغه ډول انسان د ذکر، عبادت او د قرآن لوستنې اغېزو ته له ډېر زیاتوالي سره غاړه ږدي.

روژه یو روزنیز کورس دی. او موخه یې دا ده چې د یوې میاشتینۍ ځانگړې روزنې له لارې انسان د دې جوگه کړي چې ټول کال د ((خدای لمانځونکي)) او ((انسانپاله)) انسان په توگه ژوند وکړي.

زکات

له زکات څخه مراد هغه ټاکلی مبلغ دی چې یو شتمن وگړی یې له خپل مال څخه د کال په پای کې وباسي. په دې ډول نوموړی خپل مال سپېڅلی کوي. یوه وره برخه د خدای په لاره کې مصرف کړي او پاتې برخه د ځان لپاره په روا ډول د کارونې وړ وگرځوي.

له خپلو گټلو پیسو څخه د زکات مبلغ ویستل د دې خبرې عملي سپیناوی دی چې اصلي ورکوونکی ذات خدای دی. دا چې ورکوونکی ذات خدای دی نو بنده ته بویه چې د لوی څښتن له ورکړي مال څخه د خدای په لاره کې لگښت وکړي.

د زکات قانون له شتمنو څخه اخیستل او نېستمونو ته ورکول، دی. د شتمنی دا اوبنل را اوبنل د رامنځته کېدونې نا برابری د بېرته برابرولو یوه لاره ده. په دې ډول شتمنو ته دا ور په گوته کېږي چې پر تاسو هغه خلک مالي حق لري چې په وېش کې کمه برخه ورکول شوې او یا له یوې مخې نه ده ورکول شوې.

زکات له اخلاقیاتو سره هم تړاو لري. زکات له یوې خوا له ورکوونکي څخه د بخیلۍ او ځانغوښتنې جذبات لرې کوي، د ورکوونکي په زړه کې د سخاوت او انسان پالنې روح پنځوي.

بل خوا د زکات ترلاسه کوونکي لپاره د زکات گټه دا ده چې نور خلک خپل وروڼه او خواخوږي وگني. د نورو په تړاو یې په زړه کې د حسد او کینې جذبات را ونه پارېږي. بلکې د دې پر ځای یې د نورو لپاره په زړه کې د مینې جذبات را وتوکېږي.

دا چې زکات د الله په لاره کې ویستل کېږي، له همدې امله دا هم د نورو عبادتونو په څېر یو عبادت دی. په ښکاره ډول د انسانانو تر منځ وېشل کېږي، خو د خپل حقیقت له مخې د انسان او خدای ترمنځ اړیکه رامنځته کوي، او د انسان له خدای سره د یو ځای کولو یوه وسیله ده.

زکات د خپل روح له مخې عبادت او د خپل بیروني اغېز له مخې یو خدمت دی.

حج

حج یو عبادت دی. پر وسمن کس باندې په ټول ژوند کې یو ځل فرض دی. هغه څوک چې وس یې نه لري، پر هغه د حج فرضیت نشته.

په حج کې انسان له خپل وطن څخه وځي او حجاز ته ځي. هلته د مکې سپېڅلي ښار ته ور ننوځي او له کعبې څخه طواف کوي. د صفا او مروه د دوو غونډیو ترمنځ سعی کوي. په عرفات کې قیام کوي. جمار په کابو وولي. قرباني کوي. دا ډول بېلابېل عبادتي دودونه د ذوالحجې په میاشت کې ترسره کېږي. همدې ته حج ویل کېږي.

حج د بنده له خوا د خپل ځان خدای ته د سپارلو یوه علامتي بڼه ده. د دې اعمالو په وسیله بنده دا ژمنه کوي چې نوموړی به خپل ځان خدای ته سپاري. د ده ژوند به یوازې له خدای څخه را څرخېږي. او د خدای په پار د هر ډول قرباني لپاره آماده دی.

د حج په جریان کې انسان د کعبې ودانوونکي، حضرت ابراهیم علیه السلام او حضرت اسماعیل علیه السلام را یادوي. د پیغمبر صلی الله علیه وسلم تاریخي اثارو ته گوري. د خپل ژوند څو ورځې په هغه چاپېریال کې تېروي چې د اسلام لومړنی تاریخ پنځول شوی.

په دغه ډول حج د یوه انسان له خدای او د هغه له پیغمبرانو سره د یو ځای کولو وسیله وگرځېږي. د خدای د نېکو بندگانو ژوند را یادوي او د اسلام له تاریخ سره د ژوندۍ اړیکې د رامنځته کېدو ذریعه وگرځي.

دغه راز، حج د ټولې نړۍ خدای لمانځونکي را یو ځای کوي، او د ټولې نړۍ د مؤمنانو په ذهن کې دا حقیقت را تازه کوي چې د هغوی نسلونه او قومونه که څه هم بېل بېل دي، خو پر یوه خدای عقیده د دوی د نړیوال یو والي پیاوړی بنسټ دی. د هېواد په اعتبار که دوی هر څومره له یو بل سره توپیر لري، خو د یوه خدای د لمانځونکي په توگه ټول سره یو دي او د تل لپاره به یو وي. حج اصلاً د خدای عبادت دی، خو له عملي اړخه ور کې نورې ډېرې گټې هم نغښتې دي. په همدې کې یوه د ملي یو والي ده.

اخلاق

له اخلاقو مراد خپل منځي چلند دی. اخلاق د هغه چلند نوم دی چې په ورځني ژوند کې يې يو انسان له بل انسان سره کوي.

د دې اخلاقو اصول به څه وي؟ د دې ساده اصول دا دی چې د نورو لپاره هماغه څه وغواړئ چې د ځان لپاره يې غواړئ، له نورو سره هماغسې چلند وکړئ څه ډول چلند چې تاسو د ځان لپاره خوښوئ.

هر انسان پوهېږي چې خوږې خبرې يې خوښېږي. د همدې لپاره هر انسان ته بويه چې له نورو سره خبرې کوي، نو په خوږه لهجه ورسره وغږېږي. هر انسان غواړي چې څوک يې په لاره کې خنډ جوړ نه کړي، نو هر انسان ته پکار دي چې د نورو په لاره کې د خنډ له رامنځته کولو څخه ډډه وکړي.

هر انسان غواړي چې نور ورسره د خواخوږۍ او همکارۍ چلند وکړي. د همدې لپاره هر انسان ته پکار ده چې هر کله له نورو سره مخ شي، له هغوی سره د خواخوږۍ او همکارۍ کولو هڅه وکړي.

د اخلاقو دا معيار ډېر ساده او فطري دی. دا دومره ساده دی چې هر انسان په اسانۍ پرې پوهېدای شي، هغه که پوه وي يا ناپوه، تر دې چې که روند يا معذور انسان هم په ډېرې اسانۍ پر دې پوهېدای شي چې کوم شی يې خوښېږي او کوم څه يې نه خوښېږي؛ دې حديث انساني اخلاقو ته داسې معيار ورکړ چې هېڅوک يې هم په پوهېدو کې پاتې نه راځي، په دې ډول اسلام هر انسان ته د هغه د ذاتي تجربې په رڼا کې په ډاگه کړه چې له خلکو سره څه ډول چلند وکړي او کوم ډول يې ونه کړي.

په حديث کې راځي چې تر ټولو ښه انسان هغه دی چې اخلاق يې تر بل هر چا ښه وي. د دې لارښوونې په اساس يو ښه انسان کېدل کوم ستر راز نه دی، د دې ساده فورمول دا دی چې انسان له دوه مخي چلند څخه ډډه وکړي. نو په دې کار سره به د لوړو انساني اخلاقو څښتن شي.

صبر

د صبر معنا ده تم کېدل، ډډه کول. د انسان هدف دا دی چې په لوړو ارزښتونو په دنیا کې ژوند تېر کړي. خو په ژوند کې گام په گام داسې ناوړه خبرې مخې ته راځي چې انسان پارولی شي او د انسان نښه له اصلي هدف څخه بل لوري ته گرځولی شي.

په داسې حالت کې که انسان داسې وکړي چې په هره پارېدونکې خبره وپارېږي، او له ناخوښ شي سره ښکېل شي، نو د خپل هدف په لور سفر کې به بريالی نه شي او له نا اړوندو شيانو سره به لاس او گربوان پاتې شي.

د دې ستونزې یوازینی حل صبر دی. د صبر معنا دا ده چې کله انسان له یوې ترخې تجربې سره مخ شي نو د پارېدو پر ځای د زغم او تېرېدنې لاره غوره کړي. ټکانونه وسپي او د رښتینولۍ په لاره وړاندې گام پورته کړي.

صبر له یوې خوا په خارجي نړۍ کې د پېښېدونکو ستونزو عملي حل لاره ده؛ او له بل خوا د انسان لپاره د خپل شخصیت د ودانولو یوه ذریعه ده. د صبر نه کوونکي انسان شخصیت د منفي رجحاناتو په منځ کې وده کوي او هغه کس چې صبر وکړي د هغه شخصیت د مثبتو رجحاناتو په منځ کې وده کوي.

صبر ځورتیا نه ده. صبر له هیجان ډکې لارې پرېښودو او د هوښیارتیا په لور اقدام کولو ته وايي. صبر دا دی چې انسان په نازکو وختونو کې خپل جذبات کنترول کړي، خپل عقل په کار واچوي او په گټور مسیر باندې د خپل عمل لپاره ډگر ولټوي.

دا دنیا په داسې ډول ودانه شوې چې دلته هر شخص ارومرو له ځورونکو خبرو سره مخ کېږي، په سترگو نه ښکارېدونکې صحنې یې مخې ته راځي، د نه اورېدو وړ غبرونه باید واوري؛ په داسې حالت کې د ښکېلتیا لاره نیول یې صبري بلل کېږي او د مخ اړولو طریقې ته صبر ویل کېږي. په اوسنۍ نړۍ کې بریالیتوب یوازې د هغو خلکو په برخه کېږي چې په ستونزمنو وختونو کې د صبر لمن را ټینګه کړي.

رښتيا ويل

مؤمن يو رښتيني انسان وي. تل رښتيا وايي. په هر ځای کې هماغه خبره کوي چې له واقعيت سره سمه وي. مؤمن دا نه شي سهلی چې دروغ ووايي او هغه څه چې رښتيا دي، هغه څرگند نه کړي. رښتيا ويل څه دي؟ رښتيا ويل دا دي چې د انسان په علم او وينا کې ټکر او تضاد نه وي. دی چې په څه پوهېږي، هماغه ووايي او څه چې وايي، هغه هماغه څه وي چې په علم کې یې وي. د دې پرعکس دروغ دا دي چې د انسان پوهه ورته يو څه وايي، خو په خپله ژبه دی يوه بله خبره کوي.

رښتینولي د مؤمن د شخصیت تر ټولو غوره اړخ دی. مؤمن یو پر اصولو ولاړ انسان وي. او اصولي انسان ته له دې پرته بله لاره او چلند روغ نه ښکاري چې کله خبره کوي، نو رښتيا ووايي. د رښتینولي په خلاف غږېدل ورته په هېڅ وخت کې هم شونی نه وي.

د خدای نړۍ ټوله په رښتینولي ولاړه ده. دلته هر څه خپل ځان په هماغه څېره کې را ښکاره کوي چې حقيقي څېره یې وي. لمر، سپورمی، سیندونه، غرونه، ونې، ستوري، سیارې ټول پر رښتینولي بنا دي. دوی خپل ځان هماغسې ښيي، څنگه یې چې حقیقت دی. د خدای په پراخه نړۍ کې د هېڅ شي بنسټ هم پر دروغو نه دی ایښودل شوی. هېڅ شی هم داسې نه دی چې حقیقت یې بل څه وي او خپل ځان په یوه بله څېره کې ښکاره کړي.

همدا د فطرت اصلیت دی چې په آفاقي ډول خپور شوی دی. مؤمن هم کټ مټ له همداسې شخصیت څخه برخمن وي، نوموړی له دروغو او دوه مخۍ څخه په بشپړ ډول سپېڅلی وي. مؤمن سر تر پایه د رښتینولي بېلگه وي. د ده ټول وجود په رښتینولي کې نغښتی وي. چې ورته وکتل شي نو داسې احساسېږي چې له باطن نه تر ظاهر پورې یو رښتینی انسان دی.

رښتيا ويل د مؤمن لپاره يوه پالیسي نه، بلکې د هغه دين دی. د رښتینولي په برخه کې جوړجاړی کول ورته امکان نه لري. دی رښتيا وايي، ځکه له دې پرته ژوندی نه شي پاتې کېدای. دی رښتيا وايي، په دې چې دی پوهېږي چې رښتيا نه ويل د خپل ځان نفي کول دي، او هغه شی چې د خپل ذات نفي کوي د هغه ترسره کول هېچا ته هم ممکن نه دي.

ژمنه

په ټولنيز ژوند کې د خپلمنځي معاملاتو په جريان کې بيا بيا داسې کېږي چې يو شخص له بل شخص سره يوه ژمنه کوي. دا ډول ژمنه په ښکاره د دوو انسانانو يا دوو ډلو ترمنځ وي، خو په دې کې درېيم لوری الله تعالی وي چې د شاهد په توګه خامخا په دې ژمنه کې دخپل وي. د همدې لپاره هره ژمنه يوه خدايي ژمنه وګرځېږي.

له همدې امله مؤمن د ژمنې په تړاو ډېر زيات حساس وي. دی په دې باور وي چې هره هغه ژمنه چې د دوو کسانو ترمنځ کېږي، پر هغې خدای ساتندوی وي او د خدای په وړاندې به پوښتل کېږي. دا باور دی اړ باسي چې د ژمنې په هکله تر وروستي بريدې مسؤل وي چې کله له يو چا سره ژمنه کوي، نو خامخا يې پوره کړي.

په کومه ټولنه کې چې خلک له دې ځانګړتيا څخه برخمن وي چې خامخا خپله ژمنه بشپړه کړي، د هغې ټولنې هر وګړی د وړاندوينې وړ شخصيت لرونکی انسان ګرځي. په داسې ټولنه کې هغه ځانګړی صفت را ونوکېږي چې په نوره نړۍ کې په پرېمانه کچه شتون لري. د کایناتو هره برخه تر وروستي بريدې په روغ ډول خپل عمل ترسره کوي. د مثال په ډول د ستورو او سيارو د چورلېدو په هکله وړاندوينه کېدای شي چې سل يا زر کاله وروسته به چېرته وي. په همدې ډول د اوبو په هکله مخکې له مخکې لا مور پوهېږو چې د تودوخې په څو درجو به اېشېږي. په دې ډول ټوله نړۍ د وړاندوينې وړ ځانګړتيا څخه برخمنه ده.

په کومه ټولنه کې چې خلک د ژمنو پر ځای کوونکي وګرځي، په هغه ټولنه کې له خپل ځانه ډېرې نورې ښېګڼې وده کوي. د بېلګې په توګه په داسې ټولنه کې په راکړه ورکړه کې شخړې نه وي، په داسې ټولنه کې پر يو بل د باور فضا خوره وي، په داسې ټولنه کې هر تن د ارامتيا په حالت کې وي ځکه دا اندېښنه ورسره نه وي چې د نورو له خوا به د ژمنې ماتولو چلند ورسره وشي.

ژمنه پر ځای کول يوه لوړه اخلاقي ځانګړنه ده. او ايمان يوه انسان ته همدا لوړه اخلاقي ځانګړنه ور په برخه کوي.

پاکوالی

مؤمن یو پاک انسان وي. له هر څه مخکې ایمان د ده روح ته پاکوالی بښي. د دې په پایله کې یې ظاهر هم پاک شي. د ده ایماني مزاج د پاکوالي خوښوونکی انسان ترې جوړ کړي.

مؤمن د خپل لمانځه لپاره هره ورځ لږ تر لږه پنځه ځله لاس، پښې او څپره وینځي او اودس کوي. هره ورځ یو ځل غسل کوي او خپل ټول بدن پاکوي. د هغه کالي که څه هم ساده وي، خو تل وینځلې، پاکې او صفا جامې اغوندي.

د دې ترڅنګ دی خوښوي چې کور یې پاک او صفا وي. له همدې امله هره ورځ د کور پاکوالی، د کور د سامان په ښکلا ایښودل، له هر هغه شي څخه د کور پاک ساتل چې بدبویه یا د چټلتیا رامنځته کوونکی وي، دا ټول شيان یې د ورځني ژوند برخه وګرځي. مؤمن له دې پرته د آرامتیا احساس نه کوي تر څو پورې یې چې له بدن نه نیولې د کور تر هر شي پورې پاک او صفا نه وي.

د پاکوالي دا ذوق یې یوازې تر خپل بدن او کور پورې محدود نه وي. د ده ذوق له کور دباندې تر ګاونډي پورې هم وزرې کوي. دی غواړي چې هر چېرته اوسېږي، ټول شاوخوا چاپېریال یې پاک وي. په بشپړ ډول دې ته پاملرنه کوي چې دی یا د کور شاوخوا کسان د چاپېریال د ککړولو لامل ونه ګرځي. همدا روزنه نورو ته هم ورکوي. تر هغه وخته نه ارامه کېږي تر څو چې په خپل ټول ګاونډ کې د پاکوالي او نظافت چاپېریال رامنځته نه کړي.

د عامو وګړو لپاره پاکوالی یوازې پاکوالی دی. خو د مؤمن لپاره پاکوالی په عامه معنا کې هم پاکوالی دی او ورسره یو عبادت هم دی، ځکه چې دی پوهېږي چې خدای پاک او سپېڅلي خلک خوښوي.

بله دا چې د مؤمن ایمان د دې خبرې پخلی کوي چې کله خپل بدن پاک کړي نور روح یې هم ورسره پاک شي. د همدې لپاره چې کله دی د بدني پاکوالي عمل ترسره کوي، نو په ورته وخت کې د ده له خولې دا دعا راوځي چې: ((یا الله! له ظاهر سره مې باطن هم راته پاک کړه)) او دا دعا یې د روح د پاکوالي لامل هم وګرځي.

زغم

زغم يوه غوره انساني او اسلامي ځانگړنه ده. زغم د نورو رعايت او منلو ته ويل کېږي. د دې په مقابل کې نه زغم دا دی چې انسان يوازې خپل ځان وپېژني، او د نورو له غوښتنو څخه بې خبره وي. زغم يو لوړ انساني روح دی او شريعت يې په بېلابېلو الفاظو يادونه کړې، مثلاً— رفق، تاليفِ قلب، شفقت، على الخلق، او داسې نور.

کله چې په انسان کې خدای لمانځنه او رښتيني دينداري را وټوکېږي، نو دی د ځانغوښتنې تر چتر لاندې راتلونکو ټولو بديو څخه لوړ شي. دی يوازې په خپل ځان کې د اوسېدو پر ځای په حقايقو کې ژوند کول پيل کړي. داسې انسان له خپل مزاج سره سم نورو ته د مينې په سترگو گوري. له نورو څخه د هېڅ شي تمه هم نه لري، ځکه که نور ورسره اختلاف وکړي او يا ښه چلند ورسره ونه کړي، دی بيا هم د هغوی لپاره د خير غوښتونکی وي. هغه مهال هم دی د نورو مراعت کوي، په هماغه وخت کې هم دی له نورو سره د زغم چلند کوي.

زغم دا دی چې انسان په هر حال کې نورو ته درناوی وکړي، که څه هم له ده سره همغږي وي او که ورسره خلاف وي. دی په هر حال کې دوهم شخص ته لوړه انساني مرتبه ورکوي، که خپل يې وي که پردی. دی د نورو په حق کې په هر حال کې د خواخوږۍ چلند کوي. که څه هم د نورو له خوا په ښکاره د نه خواخوږۍ څرگندونه ورته وشي.

د زغم معنا په اصل کې د نورو منل او رعايت کول ده. په ټولنيز ژوند کې خامخا د يوه او بل ترمنځ اختلاف پېښېږي. د مذهب، کلتور، دود او ذاتي ذوق توپير په هره ټولنه کې وي. په داسې حالت کې غوره انساني تگلاره دا ده چې انسان خپلو اصولو ته ژمن وي او د نورو د رعايت او منلو لاره ونيسي. د خپل ځان په هکله د اصولو خوبوونکی وي، خو د نورو په چارو کې زغم لرونکی وي. خپل ځان ته د معيار په رڼا کې وگوري، خو کله چې خبره د نورو وي نو د زغم او پراخه سينې تگلاره خپله کړي. دا زغم د انساني شرافت يوه لازمي غوښتنه ده. اسلام په انسان کې همدا لوړ شرافت را پنځوي.

مخ اړول

د اسلام یو مهم ټولنیز اصول مخ اړول یا له پامه غورځول ده. یانې د شکایت او اختلاف پر مهال له ټکر او مخالفت څخه ډډه کول. د غوسې پر مهال د غبرگون لاره نیول او د ځان لپاره مثبت چلند خپلول.

د هر نر او ښځې مزاج او طبیعت له بل نارینه او ښځینه څخه بېل وي. په همدې ډول د یو او بل تر منځ ډېر زیات فرقونه دي چې په اساس یې بیا بیا حلې انسان له ځورونکو تجربو سره مخ کېږي. د یوه او بل ترمنځ د اختلاف ډول ډول صورتونه را منځته کېږي. په ټولنیز ژوند کې — هغه که د کور دننه وي او که له کور بهر — له دا ډول ناخوښ حالت سره مخ کېدل بالکل یوه فطري خبره ده. د دې مخنیوی کول په هېڅ حال کې د امکان وړ نه دی.

اوس یوه لاره خو دا ده چې له هر اختلاف سره لاس او گړېوان شو. له هر ناخوښ حالت سره نېغ په نېغه مبارزه وکړو او د له منځه وړلو هڅه یې وکړو. دا ډول هڅه کول یو غیرفطري کار دی. په دې چې دا کار یوازې ستونزې زیاتوي. او په هېڅ حال کې یې هم له منځه نه شي وړی.

په اسلام کې په داسې ځایونو کې د مخ اړولو (اعراض) ښوونه شوې ده. یانې د ناخوښ حالت د له منځه وړلو لپاره د هغه زغمل، له قهر او غوسې سره د مبارزې پر ځای یې له پامه غورځول او د اختلاف سرېږه له خلکو سره په یو والي اوسېدل.

د اسلام له مخې دا یوازې یوه ټولنیزه تگلاره نه ده بلکې د ستر ثواب کار هم دی. د خلکو په منځ کې په دې ډول اوسېدل په عامو حالاتو کې هم یو ثواب دی. خو کله چې یو تن د شکایت او اختلاف سرېږه له خلکو سره پر ښه چلند ولاړ وي، خپل منفي جذبات وځپي او د مثبت چلند ثبوت وړاندې کړي، نو ثواب یې لا ډېر زیات شي. د خدای په نزد به داسې خلک له نېکانو څخه گڼل کېږي، یانې هغه خلک چې په دنیوي ژوند کې یې د غوره اخلاقو او لوړ انسانیت ثبوت وړاندې کړی.

له اعراض پرته لوړ انساني شخصیت لرل، ناشونی دی.

د اختلاف پر مهال

اختلاف د ژوند يوه برخه ده. د بېلابېلو لاملونو له امله د خلکو په منځه کې اختلافات رامنځته کېږي. څرنگه چې د عامو خلکو په منځ کې اختلاف وي، په همدې ډول د سوچه او مؤمنو انسانو ترمنځ هم اختلاف پېښېږي. د اختلاف مخه نه شي نيول کېدای. هو، دا کېدای شي چې د اختلاف سربېره انسان پر سم او روغ چلند ولاړ وي.

مؤمن هغه دی چې اختلاف د نيت مسئله ونه گرځوي. اختلاف يوازې تر هغو بریدونو پورې وساتي په کومو کې چې اختلاف رامنځته شوی وي. په يوه خبره کې د اختلاف له کبله يو څوک په هره معامله کې تېروتي کتل، په يوه خبره کې له اختلاف پېښېدو وروسته هغه ته منافق، بد نېټی او بې اخلاصه ويل، له يوې مخې غیر اسلامي کړنلاره ده.

د اختلاف د رامنځته کېدو پر مهال اړیکو ته د پای ټکی ایښودل ښه کار نه دی. پکار ده چې په اختلافي مسئله باندې ښه جدي بحث وشي او ورسره خپلمنځي اړیکې هم په خپل حال پاتې وي. له اختلاف لرونکي شخص سره تګ راتګ پرېښودل يا له هغه سره ناسته پاسته کول په هېڅ حال کې هم سم کار نه دی.

په دې دنيا کې هر شی د امتحان لپاره دي. په همدې ډول اختلاف هم د امتحان لپاره دی. انسان ته بويه چې د اختلاف پر مهال ډېر پام وکړي. ورته بويه چې هر وخت دا هڅه وکړي چې کوم داسې ناسم غبرگون ترې ښکاره نه شي چې الله ته خوښ نه وي.

د اختلاف پر مهال پر انصاف پاتې کېدل، بې له شکه يو ستونزمن کار دی. خو ثواب يې ډېر زیات دی. په اسلام کې هر روغ کار عبادت دی. دا هم يو غوره عبادت دی چې د اختلاف او شخړو سربېره انسان خپل زړه د دښمنۍ او غچ له نفسیاتو څخه وژغوري او د اختلاف سربېره د عدل او نیاو په څنگ کې ولاړ وي.

د اختلاف رامنځته کېدل بده خبره نه ده، بده خبره دا ده چې د اختلاف له پېښېدو وروسته انسان په امتحان کې پاتې راشي. د اختلاف پر مهال د تقوا تر بریدونو پورې اوسېدل غوره اسلامي عمل دی او د اختلاف پر مهال د تقوا له بریدونو څخه پورې وتل، يوه سخته غیراسلامي کړنه ده.

ګاونډی

ګاونډی د یوه انسان تر ټولو نږدې ملګری دی. د کورنۍ له غړو وروسته چې انسان تر بل هر چا زیات له کومو خلکو سره مخ کېږي، هغه د ده ګاونډیان دي. د ګاونډي خوښ ساتل، له هغه سره ښې اړیکې پالل، د خدای لمانځنې د ژوند یو مهم اړخ دی.

ګاونډی که څه هم د خپل مذهب وي او که د پردي مذهب، که د خپل قوم وي او که د بل قوم، په هر حال کې د پاملرنې وړ دی. په هر حال کې یې باید هغه حق ورکول شي چې د شریعت او انسانیت غوښتنه ده.

په حدیث کې راځي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې په خدای قسم هغه څوک مؤمن نه دی، په خدای قسم هغه څوک مؤمن دی، په خدای قسم هغه څوک مؤمن نه دی چې له بدیو څخه یې ګاونډی په امن کې نه وي. د دې حدیث له مخې که یو مسلمان خپل ګاونډی وځوروي او داسې ژوند تېر کړي چې ګاونډي ته ترې تکلیف ورسېږي، د خپل ګاونډي لپاره د هغه د زړه د ازار لامل وګرځي، نو د داسې مسلمان ایمان او اسلام به تر شک لاندې راشي.

د یوه انسان د انسانیت او د دیني جذبې لومړنی معیار د ده ګاونډی دی. ګاونډی د دې خبرې سپیناوی دی چې په یوه انسان کې انساني جذبه شته او که نه؛ او دا چې دی د اسلامي احکامو په هکله حساس دی او که نارامه. که د یو چا ګاونډی ترې خوښ وي، نو پوه شئ چې هغه انسان ښه دی. او که یې ګاونډی ترې خفه وي، نو دا د دې خبرې ثبوت دی چې هغه انسان ښه نه دی.

د ګاونډي په تړاو په شریعت کې چې کوم احکام راغلي له هغو دا په ډاګه کېږي چې مؤمن ته بویه چې د خپل ګاونډي یو طرفه رعایت وکړي. د خپل ګاونډي چلند له پامه وغورځوي او له هغه سره ښک چلند وکړي.

ښه ګاونډی کېدل پخپله د انسان د ښه والي ثبوت ورکوي. همداسې انسان به خدای له خپلو لورونو او رحمتونو څخه برخمن کوي.

حقوق العباد

پر مؤمن یو مسؤلیت هغه دی چې د الله له خوا ورته ټاکل شوی، دې ته ((حق الله)) وایي. یانې په الله تعالی له خپلو ټولو صفاتو او کمالاتو سره ایمان راوړل، د هغه عبادت کول، د هغه په وړاندې ځان ځوابویونکی گڼل. خپل ځان پر دې خوشالول چې هر کله د الله کومه غوښتنه راشي نو سمدلاسه به یې منم او د زړه له اخلاصه به پرې عمل کوم.

د مؤمن دوهم مسؤلیت هغه دی چې حقوق العباد ورته ویل کېږي — یانې د بندگانو حقونه. دا هغه مسؤلیت دی چې پر ده باندې د نورو انسانانو په تړاو ور له غاړې کېږي. هر نارینه او ښځینه چې د ده خپلوان وي، یا یې گاونډي وي، یا یې هېوادوال وي، یا یې کاروباري شریک وي، هر یو پر ده یو څه حق لري. د هغوی د حقونو پر ځای کول د مؤمن له اړینو مسؤلیتونو څخه دی. د هغوی د حقونو له پر ځای کولو پرته دی د خدایي مرستو مستحق نه شي گرځېدای.

حقوق العباد څه معنا لري؟ معنا یې دا ده چې هر کله او هر چېرته یو مؤمن له نورو انسانانو سره مخ شي نو له هغوی سره هغه چلند وکړي چې د اسلام له غوښتنو سره سم وي، له هغو سره هېڅ داسې چلند ونه کړي چې د اسلام پر معیار برابر نه وي.

د مثال په ډول، نورو ته درناوی کول او هېڅکله یې سپکاوی نه کول. نورو ته گټه رسول. او که گټه رسول ناشونی وي، نو لږ تر لږه له خپل زیان څخه د هغه ژغورل. له نورو سره کرې ژمنې او وعدې پوره کول او هېڅکله یې هم نه ماتول. د نورو پر مال او دارايي د ناروا ولکې هڅه نه کول. له نورو سره په هر حال کې عدل کول او هېڅکله هم د بې انصافي معامله نه ترسره کول. له هر چا سره د نېک گمان معامله کول او د یو چا په هکله پرته له دلیل څخه په بدگمانۍ کې نه اخته کېدل. هر چاته د هغه د گټې له مخې د ښېگڼې مشوره ورکول او هېڅکله هم چاته ناسمه مشوره نه ورکول، او داسې نور او نور.

هر انسان دې د نورو په تړاو خپل انساني مسؤلیتونه پر ځای کړي. همدې ته حقوق العباد ویل کېږي.

د انسان تصور

انسان د خدای بنده دی. الله تعالی انسان د یوه پلان له مخې پنځولی دی. هغه دا چې په دنیا کې یې تر یوې مودې پورې وازمایي. او څوک چې په دې ازموینه کې بریالی شي، هغه ته انعام او جزا ورکړي. او کوم خلک چې پر دې امتحان کې پاتې راشي، هغوی ته سزا ورکړي.

د دې ازموینې په اساس په دنیوي ژوند کې انسان ته ازادې ورکول شوې ده. دلته چې انسان هر څه لاسته راوړي، هغه د ده حق نه وي، بلکې یوازې د ازموینې پايه وي. هر حالت یې یو امتحان وي، او په هر حال کې انسان ته بویه چې موخیز کارونه ترسره کړي.

د انسان لپاره سم چلند دا نه دی چې غوښتنې او عقل یې کوم خوا ته برابر کړي، په هماغه خوا روان شي. بلکې سم چلند دا دی چې د خپل تخلیق پر الهي پلان ځان پوه کړي، باور پرې وکړي او له هماغه سره سم ژوند تېر کړي.

انسان د خپلې شته ازادۍ د ناسمې کارونې له کبله له خدایي مسیر څخه کوروالی کولی شي، خو خپل ځان د کړې لارې له پایلو څخه نه شي ژغورلی.

په داسې حالت کې د هر انسان دا خپله گټه ده چې د خپل ژوند د لوري په ټاکلو کې ډېر زیات محتاط وي. د دې پر ځای چې خپله خوښه لارښود وگرځوي، د خدای خوښه د لارې ملگرې کړي. په خپلو خواهشاتو پسې د منډو پر ځای د خدای د اوامرو په چوکات کې خپل ژوند تېر کړي.

انسان د خدایي تخلیق شاهکار دی، خو ورسره د خدای تر تخلیقي پلان لاندې هم دی. د همدې دواړو اړخونو په رعایت کې د انساني پرمختګ راز نغښتی دی.

انسان د نوي صنعتي تمدن په ودانولو کې داسې بریالیتوب ترلاسه کړ چې د فطرت قوانین یې کشف کړل او د ځان په گټه یې کارول. په همدې ډول په راتلونکي ژوند کې به هم ستر بریالیتوب د هماغه انسان په برخه وي چې کله د انسانیت په هکله د خدای تخلیقي مسیر وپېژني او په سم ډول یې ور خپل کړي او خپل ژوند پرې ودان کړي.

د خلکو خدمت

هغه غوره جذبات چې یو مؤمن یې باید ولري، له هغو څخه یو د خلکو خدمت (خدمت خلق) دی. یانې د خدای مخلوق ته گټه رسول. د خلکو اړتیاوې بشپړول. د کوم عوض له تمې پرته د هر چا اړتیاوې پوره کول.

نورو ته گټه رسول په اصل کې د ځان په هکله د خدایي نعمت اعتراف دی. هماغه کس نورو ته گټه رسوي چې د نورو په پرتله زیاتې ځانگړنې پکې وي، لکه د سترگور انسان بې سترگو (ړوند) انسان ته گټه رسول، د یوه روغ انسان د یوه معذور انسان په درد خوړل کېدل، د یوه شتمن انسان یوه نېستمن ته گټه رسول. د یوه باحیثیه انسان یوه بې حیثیه انسان ته گټه رسول.

په داسې وخت کې چې کله د خدای د ورکړي حیثیت له مخې یو انسان له بل چا سره مرسته کوي، نو دی په دې کار سره د خدای احسان ته غاړه ږدي. دی په پټه خوله دا وایي چې خدایه! هر څه چې راسره دي، هغه تا راکړي، اوس یې بېرته ستا په لاره کې مصرفوم، نو موږ دواړو ته لازيات رحمتونه او برکتونه را په برخه کړه.

د خلکو د خدمت له لارې انسان یوازې له نورو سره مرسته نه کوي، بلکې د خپل ځان حیثیت ته وده ورکوي. د لاسته راغلي شي یوازې د خپل ځان لپاره کارول، داسې ده لکه په حیواني ډول ژوند کول. ځکه چې حیوان هم همدا کار کوي چې کوم څه ورسره وي، یوازې د ده وي او په هغه کې د بل حیوان ونډه نه وي.

خو انسان له دې کچ څخه را پورته دی. انسان په ټولو مخلوقاتو کې تر ټولو افضل دی. د انسان د لوړې سويې له مخې چې کومه روبه ده هغه یوازې دا ده چې د خپل ذات په جال کې را گیر نه وي، بلکې ټول انسانیت ته غېږه ورکړي. په دنیا کې داسې ژوند تېر کړي چې د نورو خواخوږی وي. د نورو خدمت ته د تل لپاره آماده وي. په خپله شتمني کې د نورو حق هم ومني.

د خلکو خدمت په بل عبارت د انسانیت خدمت دی او د خدای له عبادت وروسته د انسانیت له خدمت څخه بل لوی کار نشته دی.

مساوات

د اسلام په نزد ټول انسانان برابر دي. د اسلام خور پیغمبر صلی الله علیه وسلم د حجة الوداع پر مهال اعلان وکړ چې هېڅ عرب پر عجم لورتیا نه لري. هېڅ سپین پوستی په تور پوستي لوراوی نه لري. د لورتیا بنسټ یوازې پر تقوا دی نه پر رنگ او نسل.

په انسانانو کې د ظاهري رنگ او نسل او داسې نورو له مخې ډېر زیات توپیرونه لیدل کېږي. خو دا توپیرونه یوازې د پېژندګلوی لپاره دي نه د لوراوي لپاره. د ټولنیز او ملي ژوند د نظام رامنځته کولو لپاره اړینه ده چې په خلکو کې داسې ځانګړنې وي چې د یو او بل په مقابل کې پرې وپېژندل شي. د دې ټولنیزې اړتیا پر بنسټ الله تعالی په انسانانو کې ډول ډول ظاهري توپیرونه ایښي دي تر څو د دنیا نظام او خپلمنځي راکړه ورکړه په اسانۍ ترسره شي.

خو دا ټول ظاهري توپیرونه یوازې د دنیوي پېژندګلوی لپاره دي. تر کومه چې د انسان د حقيقي لوراوي خبره ده نو هغه په ټولیز ډول پر دروني صفاتو بنا ده. د همدې لپاره په حدیث کې راغلي چې خدای د خلکو زرونو ته گوري، د هغوی بدنونو ته نه گوري. یانې بدني توپیر یوازې تر انساني معاملاتو پورې اړه لري. د خدای په نزد یوازې هغه خلک له لوړې مرتبې څخه برخمن کېږي چې د خپلو باطني ځانتیاوو له مخې د درناوي وړ وي.

د اسلامي نظام په هره څانګه کې دې انساني برابری او مساواتو ته پام شوی دی. په لمانځه کې ټول انسانان یو ځای په یوه کتار کې ودرېږي. په حج کې د ټولې نړۍ مسلمانان یو ډول جامې اغوندي او د حج مناسک ترسره کوي. په همدې ډول د اسلام په ټولنیز نظام کې هر شخص هماغه مرتبه لري چې د بل شخص لپاره ده. نه د چا لپاره کمه او نه د چا لپاره زیاته.

په اسلام کې هر ډول لويي یوازې د یوه خدای لپاره ده. انسانان د خپلو ظاهري توپیرونو سربېره، ټول په ورته ډول د الله بندګان دي. د انسان او خدای ترمنځ بې لکه شکه توپیر شته، خو د یوه او بل انسان ترمنځ هېڅ ډول توپیر وجود نه لري.

انساني ورورگلوې

د اسلام له مخې ټول انسانان يوه خدای پيدا کړي دي. له همدې کبله ټول انسانان په يوې ورورگلوې پورې تړلي او پخپلو کې وروڼه وروڼه دي. د يوه او بل انسان تر منځ توپير کول د خدای د خوښې خلاف کړنه ده.

د انسانيت پيل له يوې جوړې څخه شوی چې آدم او حوا ورته ويل کېږي. انسانان که هر چېرته وي، په هر هېواد کې وي، ټول د هماغه يوه مور او پلار پښتونه دي. د رنگ، ژبې او نورو شيانو توپير يوازې د جغرافيوې لاملونو له مخې پېښ شوی. د اصل له مخې ټول انسانان بيا هم د هماغه آدم او حوا اولاده ده او له هغوی څخه زېږېدلي او په دنيا کې خواره شوي دي.

د اسلام لارښوونه دا ده چې د رنگ، ژبې او نورو شيانو د توپير له کبله خلک له يو بل څخه پردي مه گڼئ، د دې پړعکس بويه چې د يو کس په زړه کې د بل لپاره مينه وجود ولري. هر يو له بل سره مينه ولري. هر يو بل کس ته گټه ورسوي. ټول انسانان په پراخه معنا له يو بل سره يو ځای واوسېږي هغسې چې خلک په خپلو کورنيو کې اوسېږي.

حقيقت دا دی چې د يوه او بل انسان ترمنځ شته اړيکه د پرديتوب اړيکه نه ده، بلکې د پېژندگلوې اړيکه ده؛ د لريوالي اړيکه نه، بلکې د نږدېکت اړيکه ده. د کرکې نه، بلکې د مينې پيوستون دی.

کله چې ټول انسانان د يوه مور او پلار اولاده دي، نو د دې معنا دا هم ده چې ټول انسانان برابر دي. دلته نه وړوکي انسان شته او نه لوی انسان. د وړوکي او لوی توپير د يوه او بل انسان تر منځ نه دی، بلکې د انسان او خدای ترمنځ دی. تر کومه ځايه چې د انسان پورې اړوند ده، نو ټول انسانان د يوه او بل په مقابل کې له ورته حيثيت څخه برخمن دي، خو د خدای په مقابل کې هېڅ انسان هم ستر نه دی. ټول انسانان په ورته ډول د يوه خدای بندگان او مخلوق دي. خدای ټولو ته په يوه سترگه گوري. هغه لور څښتن په خپلو مخلوقاتو کې د يوه او بل ترمنځ هېڅ ډول توپير هم نه کوي.

تعصب مه کوی

د رسول الله صلی الله علیه وسلم په زمانه کې ډېر خلک د اسلام مخالف شوو او د اسلام او مسلمانانو په خلاف یې پاڅونونه وکړل. په قرآن کریم کې خو ځایه دې حقیقت ته نغوته شوې ده. خو په قرآن کې د دې په مقابل کې چې کومه تگلاره ښودل شوې هغه دا نه وه چې تاسو د هغوی سازشونه را بر بند کړئ. د هغوی په خلاف ځوابیه غورځنګ را پورته کړئ. د هغوی د سازش او دښمنۍ د له منځه وړلو لپاره له هغوی سره وجنگېږئ. د دې پرعکس نبی کریم ص او د رسول الله صلی الله علیه وسلم صحابو ته یوازې یوه لارښوونه وشوه او هغه پر الله توکل وه. یانې سازشونه او دښمنۍ یې له پامه وغورځوئ او یوازې پر الله باور ولرئ. له دې ډول خبرو څخه بې پروا شئ او یوازې خپلو مثبتو کړنو ته دوام ورکړئ.

دا یوه ډېره مهمه لارښوونه وه. د دې په وسیله الله تعالی د مسلمانانو ذهن له منفي فکر څخه د مثبت فکر په لور سوق کړ. په یوه ټکي کې د دې قرآني لارښوونې معنا دا وه چې «د نورو په اړه د اندېښنې پر ځای د خپل ځان په هکله فکر وکړئ».

که په ذهن کې دا خبره ځای پر ځای کړای شي چې نور خلک ستاسو پر وړاندې سازش کوي او ټول خلک ستا دښمن شوي دي، د دې پایله به دا وي چې هر چا ته به په شکمنه سترګه گورئ. تر دې چې د ډلې کوم غړي مو هم که د زغم خبره کوله نو تاسو به ترې اپوټه پوهاوی اخلئ او د دښمن استازي به یې گڼئ. او په دې توګه له خلکو څخه د خپل ځان په لرې کولو به مو خپل ځان کمزوری کړی وي.

د سازش او پر دښمنۍ ولاړ ذهن یو زیان دا دی چې دا ډول خلک له موضوعي/ذهني اند دود (Objective Thinking) څخه بې برخې شي. د داسې کس فکر یو جانبه او د تعصب په ګرد گردجن شي. دی حقایقو ته په هغه ډول اصلاً کتلی نه شي، په څه ډول چې هغه دي. د ده مثال د هغه انسان په څېر شي چې د خپلو سترګو د ناروغۍ له کبله په بڼ کې یوازې ازغې ویني. ګواکې داسې انسان د ګلانو د لیدلو وړتیا نه لري. ده ته ټول باغ یوازې له ازغیو ډک ښکاري. په ورته وخت کې به په بڼ کې زرګونه ګلان غوړېدلي شتون لري، خو دی به یې له لیدلو څخه عاجز وي.

سوله ييز انسان

مؤمن يو سوله خوښوونکی انسان وي. ايمان او امن له يو بل سره دومره نږدې دي چې يو مؤمن په هر حال کې د امن ساتلو هڅه او هاند کوي. دی هر شی له لاسه ورکول روا گڼلی شي، خو د امن له لاسه ورکول ورته د زغملو نه وي.

مؤمن په دې دنيا کې چې کوم ژوند تېرول غواړي، هغه يوازې په سوله ييز چاپېريال کې تېرولی شي. سوله ييز حالات د مؤمن لپاره يو بريالی چاپېريال رامنځته کوي او د بې امنۍ حالت د مؤمن لپاره د مخالف چاپېريال حيثيت لري.

سوله تل يوه قرباني غواړي. هغه قرباني دا ده چې که له بل لوري د بې امنۍ لاملونه هم را وتوکول شي، بيا هم هغه له پامه وغورځول شي او سوله ييزه فضا په خپل ځای وساتل شي. مؤمن تل د دې قربانۍ لپاره آماده وي. دی هر زيان او زياتی زغمي تر څو سوله ييز حالت ټکنی نه شي او پرلپسې سوله ييز چاپېريال ودان وي.

مؤمن له دننه تر بهر پورې ابادي پلوی انسان وي. د ده ودانوونکي فعاليتونه يوازې په سوله کې دوام موندلی شي. د همدې لپاره دی په هر قيمت امن ساتي، تر څو ودانوونکي فعاليتونه يې له خنډ او خنډ څخه ادامه ولري.

مؤمن د فطرت د بڼې يو گل دی. گل په توده هوا کې مړاوی شي او په يخه هوا کې خپل زړه رابښکونکي وجود ته دوام بښي. همدا حال د مؤمن دی. سوله د مؤمن لازمي اړتيا ده. سوله د مؤمن ژوند دی. مؤمن د حرص تر بريدې سولې ته هيله من وي، تر څو پر انساني ونې يې د ايمان گلان را وتوکېږي او بې له کوم خنډ څخه د فطرت په فضا کې را څرگند شي او پسرلي رامنځته کړي.

امن د نړۍ دين دی. امن د فطرت نړيوال قانون دی. خدای د امن حالت خوښوي، د بې امنۍ حالت يې نه خوښېږي. همدا خبره د دې لپاره بسندويه ده چې مؤمن هم امن خوښ کړي او په هېڅ حال کې هم د امن له منځه تلل ونه زغمي.

د خدای لمانځنې ژوند

د اسلام هدف دا دی چې انسان داسې وگرځوي چې په دنیا کې د خدای لمانځنې ژوند تېر کړي او د خدای نه لمانځنې ژوند په بشپړ ډول پرېږدي. د خدای نه لمانځنې ژوند دا دی چې د انسان لېوالتیاوې له خدای پرته تر نورو شیانو پورې تړلې وي. د ده د پاملرنې مرکز مخلوقات وي نه خالق. دی که ملګرتیا کوي نو د خدای لپاره یې وکړي او که میرخي کوي نو هم یې د خدای لپاره وکړي. د ده د فکر او جذباتو مرکز په بشپړ ډول د خدای ذات وگرځي. کله چې انسان کوم ځای ته د رسېدو لپاره یوه لاره غوره کوي، نو دی ارومرو پوهېږي چې ښي او کین لوري ته له تاوېدولو پرته باید خپل تګ ته دوام ورکړي. په دې چې له دې پرته دی خپل هدف ته نه شي رسېدای. همدا معامله د انسان او خدای هم ده.

په دې دنیا کې چې کله یو انسان خپل ژوند پیلوي، نو یوه لاره هغه وي چې د خدای په لور ځي. دې ته څېرمه نورې ډېرې لارې هم وي چې هاخوا دې خوا تاو شوې او نورو خواوو ته درومي. د رښتیني خدای لمانځونکي تګلاره دا ده چې په بشپړ پام سره د خدای پر لاره روان اوسي، هېڅکله د ښي او کین لوري لارې ته مخ وړو او نه روي. کوم انسان چې خدای ته په ورتلونکي نېغه لاره ولاړ وي، هغه به یې له شکه خدای ته ورسېږي. د دې پرعکس کوم انسان چې یوې او بلې خوا ته واوري، هغه به په منځ کې لار ورکې پاتې شي او هېڅکله به هم تر خدایه ونه رسېږي.

پر هاخوا دېخوا لارو باندې د لار ورکولو معنا دا ده چې انسان خپلو خواهشاتو ته تابع شي. خپلو ظاهري ګټو ته ارزښت ورکړي. د غوسې، کرکې، حسد او ځانغوښتنې په څېر ولولو ښکار شي. بې له غور او فکر څخه په هغه لور وړ منډه کړي چې په وړاندې ورته پرانیستي ښکاري.

د دې پرعکس د خدای لاره دا ده چې انسان د خدای پر احکامو غور وکړي. د سمو او کره پرېکړو له مخې خپل لوری وټاکي او په آخرت کې د ځواب ورکولو په اساس د خپل ژوند چارې مخکې یوسي، نه د لنډمهالو ګټو او خوځښتونو په اساس.

سهار او ماښام

اسلام د ژوند يو بشپړ پروگرام دی او د انسان له ټول ژوند څخه را چاپېر دی. له سهار نه تر ماښامه او له ماښام نه تر سهاره پورې د ژوند يوه شېبه هم داسې نشته چې د اسلام له دايرې څخه وتلې وي. يو مؤمن د شپې ویده کېږي او سهار را پاڅېږي. له هر څه مخکې خپل بدن پاکوي او له اودس کولو وروسته د سهار لمونځ ترسره کوي. گنې دا د مؤمن د ژوند پیل وي چې په پاکوالي او عبادت پیلېږي. له دې وروسته له سهار څخه تر غرمې پورې د معاشي منډو تړو وخت وي. خو د دې منډو تړو په اوږدو کې هم مؤمن پرلپسې خدای یادوي. په هره چاره کې د خدای د ټاکلو بریدونو ساتنه کوي. په راکړه ورکړه کې د رښتینولۍ انداز غوره کوي. له خلکو سره په ناسته پاسته کې په بشپړ ډول اسلامي اخلاق ورسره همغاړې وي.

په دې ډول د دوهم لمانځه وخت را ورسېږي چې له غرمې وروسته ترسره کېږي. هغه د ماسپښین لمونځ دی. د ماسپښین د لمانځه په صورت کې له الله تعالی سره خپله اړیکه له سره را ژوندۍ کوي. خپل بدن او روح پاک کړي او یو ځل بیا د ژوند له هلو ځلو سره غاړه غړۍ شي او د یوه اصولي انسان په څېر په خپلو فعالیتونو کې بوخت شي. تر دې چې د دریم لمانځه وخت را ورسېږي چې د مازدیگر لمونځ ورته ویل کېږي. اوس دی بیا د لمانځه په لور ور گرځي. یو ځل بیا د خدای له رحمتونو څخه خپله ونډه ترلاسه کوي تر څو په راتلونکي پړاو کې یې په درد وخوري.

په دې ډول د مؤمن شېبې تېرېږي تر دې چې لمر ولوېږي او د څلورم لمانځه وخت را ورسېږي چې د ماښام لمونځ ورته ویل کېږي. اوس مؤمن خپل کار پرېږدي او بېرته د لمانځه خوا ته متوجه کېږي. د ټاکلو مقرراتو له مخې لمونځ ترسره کوي او دیني او روحاني غذا ورڅخه ترلاسه کوي. له دې وروسته له لمانځه څخه د لاسته راوړي دیني ذهن تر سیوري لاندې خپلې اړتیاوې بشپړوي. تر دې چې د پنځم لمانځه وخت را ورسېږي چې د ماخوستن لمونځ ورته ویل کېږي. د ماخوستن له لمانځه وروسته مؤمن د خوب ځای ته ورځي. او د خپلې ټولې ورځې د کارونو په هکله له ځان سره حساب کوي، بیا ویده شي، تر څو سهار وختي پاڅېږي او په لا غوره ډول د راتلونکې ورځې پیل وکولی شي.

پند اخیستنه

د مؤمن مزاج د پند اخیستنې مزاج وي. دې ته په قرآن کریم کې ((توسم)) ویل شوي یانې له پېښو او کیسو څخه پند اخیستل. د شاوخوا له شیانو څخه درس اخیستل.

ایمان د خپل فطرت په پایله کې له انسان څخه یو حساس موجود ګرځوي. په هره معامله کې تر ژورتیاوو پورې د رسېدو هڅه کوي. د ده مزاج داسې شي چې شیانو ته له سرسري کتنې څخه تېرېږي او ژورو ته یې ور کوزېږي. له کومو شیانو څخه چې خلک په سرسري ډول تېر شي، مؤمن په هغو کې د حکمت خزانې بیامومي او د وینبیا په پایله کې د بصیرت له نعمتونو څخه برخمن شي.

دا یوه ستره مؤمنانه ځانګړنه ده چې د انسان شخصیت ناپایه وګرځوي. دی هره شېبه نوي نوي شیان لټوي. پراخه کاینات د ده د روح لپاره د رزق یو لوی سترخوان وګرځي.

د لمر په رڼا کې د معرفت نور ور ښکاري. د هوا په څپو کې د رباني لمس تجربې احساسوي. شنې ونې او رنگین گلان د معنوي نړۍ څرګونه ور ښکاروي. په هر پسرلي کې د یو بل پراخه پسرلي او په هر مني کې د یو بل معنا لرونکي مني نندارې ته کېږي.

په دې ډول ټولې انساني او غیرانساني پېښې د ده لپاره د پند یوه زېرمه وي. دی د نورو له پوهې خپله پوهه زیاتوي. د نورو تېروتنې د ده د خپل سمون لامل ګرځي. له مېرې نیولې تر اوبښ او له سیندونو نیولې تر غرونو پورې په هر شي کې دی یو داسې اړخ لټوي چې د ده په وینبیا کې زیاتوالی رامنځته کوي. چې دی له نوو تجربو سره اشنا کوي او تر وروستي بریده یو ستر شخصیت ترې جوړوي.

هغسې چې مادي خواړه د بدن د روغتیا لپاره اړین دي، په همدې ډول پند او نصیحت د انسان روحاني خواړه دي. که مادي خوراک د بدني روغتیا ضامن دي، نو پند د روحاني روغتیا ډاډ در بښي.

کورنی ژوند

د اسلام خور پیغمبر علیه السلام فرمایي چې په تاسو کې تر ټولو غوره کس هغه دی چې د خپلې کورنۍ لپاره تر ټولو غوره وي (حدیث)؛ دا خبره د کورنۍ د هر غړي لپاره ده — هغه که ښځه وي او که نر، که ماشوم وي او یا لوی. هر یو باید په کور کې د یوې غوره ښځې یا غوره نر کېدو ثبوت ورکړي. هر یو باید د کورنۍ د یوه ښه غړي په توګه ژوند وکړي.

کورنۍ څه ده؟ کورنۍ د ټولنیز ژوند لومړنۍ ډبره ده. د ډېرو کورونو له یو ځای کېدو ټولنه رامنځته کېږي. که د کور چاپیریال ښه وي، نو د ټولنې چاپیریال به هم ښه وي او که د کور چاپیریال وران شي، نو د ټولنې چاپیریال به هم خامخا ویجاړېږي. د ښو کورنیو د ټولګې بل نوم یوه ښه ټولنه ده. د دې پریعکس د بدو کورنیو د ټولګې نوم بده ټولنه ده.

د انسان د ښه کېدو تر ټولو لومړنی معیار د هغه کورنۍ ده. که یو انسان په ټولنه کې له نورو سره د ملګرتیا څرګندونه کوي او د کور دننه په تریخ مزاج ژوند کوي، نو دا ډول کس ته به ښه انسان نه ویل کېږي. ځکه چې د انسان اصلي معیار د انسان د کور دننه ژوند دی نه د کور دباندې ژوند.

په کورني ژوند کې به هر تن په څه ډول اوسېږي؟ هغه داسې چې لویان به پر ماشومانو پام کوي او ماشومان به د لویانو درناوی کوي. سړي به د کور له ښځینه وو سره د نرمۍ چلند کوي او ښځې به د نارینه وو لپاره ستونزې نه را ولاړوي. د کور د ټولو غړو سترګې باید په خپله دنده کې وي، نه په خپلو حقونو باندې. هر یوه ته بویه د خپلې برخې د کار کولو تر څنګ له نورو سره هم د هغوی په کارونو کې مرسته وکړي. هر ګوره په کور کې رېږه را پورته شي، نو هر یو په دې هڅه او هاند کې شي چې رېږه لا زیاته نه شي، بلکې له را پورته کېدو سره سم وځپل شي.

د بریالي کورني ژوند راز په خدمت او همغږۍ کې نغښتی دی. پکار ده چې د کور هر غړی د نورو د خدمت ولوله په زړه کې ولري او اختلاف یا شکایت ته له پام پرته، همغږي او ملتیا ته چمتو اوسي.

خان درناوی

په خان درناوي او خان لويي (کبر نفس) کې دومره لږ توپير دی چې دا ټاکل کابو ناشونی دی چې چېرته د خان درناوي برید پای ته رسېږي او له کوم ځایه د خان لويي پوله شروع کېږي. همدا علت دی چې په اسلام کې خان درناوي ته هېڅ ډول مرتبه نه ده ورکول شوې.

په ډېری حالاتو کې خان درناوی په آر کې د خان لويي بل نوم وي. که يې تل ته وربنکته شو نو وبه وینو چې خان درناوی اصلاً د خوښې وړ شی نه دی. د خان درناوي حقیقت په ډېری حالاتو کې له دې پرته بل څه نه وي چې د خان لويي یو ښایسته نوم وي.

په اسلام کې د ارزښت وړ شی خان درناوی نه، بلکې خان ټیتول ده. په اسلام کې د غوره اخلاقیاتو معیار تواضع او عاجزي ده. د دلیل پر وړاندې سر بنکته کول، خپله تېروتنه منل، له سپین سترګې په بشپړ ډول ډډه کول، دا د مؤمن ځانګړنې دي او دا ځانګړنې له خان درناوي سره هېڅ ډول ملګرتیا نه کوي. حقیقت دا دی چې د خان درناوي مزاج د انسان د تواضع، اعتراف او زغم پر وړاندې خنډ ګرځي، حال دا چې په اسلام کې همدا اخلاقي ارزښتونه دي.

کله د دوو کسانو یا ډلو تر منځ شخړه وي نو دا شخړه ډېر ژر د درناوي مسئله وګرځي. او کله چې په شخړه کې د درناوي او عزت صورت را ولاړ شي، نو له خپل دريځ څخه په شا کېدل انسان ته د خان سپکاوی ښکاري. د همدې لپاره د خپل عزت او درناوي د ساتلو لپاره دی پر خپل دريځ ټینګ ولاړ وي. د همدې ټینګتن یا ضد یو ښکلی او ګلالی نوم خان درناوی دی.

روغه اسلامي تګلاره دا ده چې شخړه په هېڅ حال کې هم د درناوي مسئله ونه ګرځول شي. بلکې د امن پلوي ذهن له مخې د هغه د له منځه وړلو کوښښ وشي. په دغه ډول چارو کې سر بنکته کول په اسلام کې مطلوب دي، نه دا چې ضد وکړي او پر خپل دريځ ټینګ ولاړ وي او په دې خبره خان دوکه کړي چې زه خو د خپل خان درناوي (عزت نفس) د ژغورلو لپاره دا کار کوم.

ضد یوه اروايي ستونزه ده، حال دا چې تواضع او عاجزي یو ستر عبادت دی. خدای ضد او سپین سترګي نه خوښوي. او په مقابل کې يې تواضع او عاجزي خوښوي او کوم خلک چې په حقيقي معنا د تواضع او عاجزي ثبوت وړاندې کړي، هغو ته په دنیا او آخرت کې لوړې مرتبې ور په برخه کوي.

ساده توب

مؤمن هغه دی چې خدای یې وموند. هغه انسان چې خدای یې موندلی وي په فطري ډول په لوړو حقیقتونو کې ژوند کوي. له ظاهري نړۍ ور پورته په معنوي نړۍ کې یې د ځان لپاره د لېوالتیا توکي موندلي وي.

دا ډول انسان له خپل مزاج سره سم د ساده توب خوښوونکی انسان شي. دی په دې اند وي چې «ساده ژوند تېر کړئ، خو خپل فکر مو لوړ وساتئ.»

انسان له معنوي حقیقتونو سره اشنا شي، د هغه لپاره په ظاهري او مادي شیانو کې هېڅ خوند نه پاتې کېږي. داسې انسان له ساده توب څخه خوند اخلي. د لاسي ښکلاوو رابښکلتیا یې په زړه کې پای ته ورسېږي. د ده روح ته فطري شیان ارامتیا بښي. غیرفطري او لاسي رنگینۍ داسې ورته ښکاري لکه د ده دروني نړۍ چې تیت او پرکه کوي او گواکې د ده په روحاني یون کې چې ورته خند را ولاړوي.

ساده توب د مؤمن ځواک دی. د مؤمن مرستندوی دی. د ساده توب په را خپلولو مؤمن د دې جوگه گرځي چې خپل وخت په نا اړوند شیانو کې بې ځایه تېر نه کړي. خپل پام په نا اړینو شیانو کې ښکېل نه کړي. او په دې ډول خپل ځان په بشپړ ډول د غوره هدف په ترلاسي کې تېرولی وشي.

ساده توب د مؤمن خواږه دي. ساده توب یې د تواضع لپاره یوه جامه وگرځي. د ساده توب په چاپېریال کې یې شخصیت په ډېر غوره ډول وده کوي. ساده توب د مؤمن ښکلا ده. ساده توب د مؤمن لپاره ژوند دی. که مؤمن خپل ځان په لاسي او مصنوعي رنگینيو کې وویني نو داسې به احساس کړي لکه چا چې په زندان کې بندي کړی وي.

مؤمن تر وروستي بریده خپل ځان د خدای بنده گڼي. دا شی ترې د بندگي له احساس سره ژوند کوونکی جوړ کړي او کوم انسان چې د بندگي په احساس کې اوسېږي، د هغه مزاج خامخا د ساده توب مزاج وي. د نه ساده توب چلند د ده له مزاج سره سمون نه خوري، له همدې کبله ملگرتیا هم ورسره نه شي کولی.

الهي تگلاره

په نړۍ کې بې شمېره ستوري او سيارې دي. دا ټول په يوه پراخه تشيال (فضا) کې په هره شېبه کې را څرخېږي. گواکې تشيال د بې شمېره خوځنده اجسامو د منډو يو پراخه لوبغالی دی. خود حيرانتيا ځای دا دی چې په دې ستورو او سيارو کې هېڅکله هم ټکر نه رامنځته کېږي.

د دې راز څه دی؟ د دې راز دا دی چې هر ستوری او هره سياره په ډېرې پابندۍ له خپل چورليز څخه را څرخېږي. له خپل چورليز څخه د ذرې هومره هم بيرون نه وځي. د حرکت همدا قانون دی چې دا ستوري او سيارې يې له خپل منځي ټکر څخه پرلپسې خوندي ساتلې دي.

کت مټ همدا تگلاره له انسان څخه هم غوښتل شوې. د انسان د هلوځلو لپاره هم خدای يوه دایره ټاکلې ده. پکار ده چې هر انسان په همدې ټاکلې دایره کې حرکت وکړي. کله چې هر انسان په خپله خپله دایره کې حرکت وکړي، نو په ټولنه کې پخپله د امن او ارامتيا حالت را منځته کېږي. او کله چې خلک په خپلو بریدونو کې نه وي او له خپلو پولو څخه پورې ووځي او ها خوا دې خوا منډې ترې پیل کړي، نو په داسې ټولنه کې به خامخا شخړې او لانجې رامنځته کېږي. له يو بل سره د ټکر کېدو په پایله کې به خلک خپل ځان هم تباہ کړي او د نورو د تباہۍ پيلامه به هم وگرځي.

انسان څنگه ټولنيز ژوند وکړي؟ له نورو سره په څه ډول معامله وکړي؟ له نورو سره يې چلند څنگه وي؟ په خپلو خبرو او کړنو کې کوم انداز ور خپل کړي؟ د دې ټولو پوښتنو لپاره الله تعالی څرگند احکام راکړي دي. هغه را ښودلي دي چې يو انسان څه وکړي او څه ونه کړي. کوم خلک چې د ژوند په چارو کې هغه څه وکړي چې خدای يې اجازه ورکړې ده، نو گواکې په خپله ټاکلې دایره کې حرکت کوي.

د دې پړعکس کوم خلک چې هغه کارونه پیل کړي چې خدای ترې را گرځولي دي، نو گواکې له خپلې ټاکلې دایرې څخه اوښتي دي. همدا هغه خلک دي چې په ټولنه کې هر ډول ويجاړي رامنځته کوي. دوی پخپله هم تباہ وي او د ټولنې د تباہۍ لامل هم گرځي.

رښتیني انسان هغه دی چې د خدای په ټاکلې دایره کې ژوند تېروي. همدا هغه خلک دي چې په دنیا کې به هم د خدای له رحمتونو برخمن وي او په آخرت کې به هم د خدای په ابدی رحمتونو سرلوري وي.

شتمني

شتمني د ژوند اړتيا ده، د ژوند هدف نه دی. شتمني که د دې لپاره لاسته راوړل شي چې د ژوند اړتياوې يې پرې پوره شي، نو د انسان غوره ملگرې ده. خو که شتمني د خپل ژوند هدف وگرځول شي او انسان زيات تر زياته شتمني گټل خپل تر ټولو ستر کار وگڼي، نو داسې شتمني يو مصيبت دی، چې انسان به په دنيا کې هم تباہ کړي او په آخرت کې هم.

انسان به تر لنډې مودې پورې په دې دنيا کې ژوند کوي. د همدې لپاره دی يو څه سامان ته اړتيا لري چې په اوسېدو کې ورسره مرسته کوي. دا سامان د شتمني په وسيله لاسته راځي. د همدې لپاره د شتمني لاسته راوړل، د هر انسان لپاره اړينه ده. له دې اړخه شتمني د هر انسان لپاره د يوه گرانبيه مرستندوی حيثيت لري.

خو د انسان د ژوند دوهم اړخ دا دی چې علم به هم ترلاسه کوي. د روحاني پرمختگ او ودې لپاره به کوشش کوي. د انسانيت په ودانۍ او پرمختگ کې به خپله مثبتې ونډه اخلي. خپل ځان به داسې جوړوي چې د خپلې ټولنې يو مرستندوی او گټور غړی شي.

همدا هغه شی دی چې د ژوند هدف ورته ويل کېږي. د دې هدف ترلاسه يوازې هغه مهال امکان لري چې کله د خپل ځواک يوه برخه په دې کې وکاروي. د شتمني د گټلو فعاليتونه يوازې خوا ته کېږدي او پورته يادو کارونو لپاره خپل وخت وساتي.

شتمني د انسان بدني او مادي اړتياوې پوره کوي، خو د انسان د روحاني او فکري اړتياوو د بشپړاوي لپاره بسنه نه کوي. کوم انسان چې شتمني د خپل ژوند هدف وگرځوي د هغه جسم ته به پرلپسې خواږه رسېږي، خو روح به يې له لوړې سره مخ وي، د ده ذهني ځورتيا به د خوړو د نشتون له کبله داسې شي لکه هېڅ وجود يې چې نه درلود.

له همدې امله مال او شتمني ته فتنه ويل شوې — يانې د انسان لپاره ازماينست دی، د مال سمه کارونه انسان د هر ډول پرمختگونو په لور سوق کوي. او د مال ناسمه کارونه انسان د تباهي کندي ته ور تېل وهي.

له لاسه ورکول او لاسته راوړل

په دنیا کې انسان کله له لاسه ورکوي او کله یې لاسته راوړي. دا دواړه تجربې داسې دي چې هر انسان ته او هر وخت ور پېښېږي. هېڅوک هم ترې خوندي نه دی.

اوس پوښتنه دا ده چې انسان د دې تجربو په مقابل کې څه ډول غبرگون وښيي؟ اسلام وايي چې دواړه تجربې د ازمايښت تجربې دي. دلته لاسته راوړل په خپل ذات کې بريالیتوب نه دی. همدارنگه له لاسه ورکول په دې معنا نه ده چې انسان بیخي پاتې راغی.

د لاسته راوړلو او له لاسه ورکولو په برخه کې اصلي ارزښت له لاسه ورکول یا لاسته راوړل نه لري. اصلي ارزښت د دې خبرې دی چې کله پر انسان دا تجربې تېرېږي، نو له هغه وروسته دی څه ډول غبرگون ښيي.

کله چې انسان ته د له لاسه ورکولو تجربه ور پېښه شي، نو دی باید داسې ونه کړي چې خپل ځان بې برخې او ناکامه وگڼي، مرام له لاسه ورکړي او یا په ژړا او شکایت بوخت شي. د دې پر ځای انسان ته پکار ده چې د زوروتیا ښکارندويي وکړي. ماتې وزغمي او خپل ذهني اعتدال له لاسه ور نه کړي. دا فکر وکړي چې ورکوونکی هم خدای دی او اخیستونکی هم خدای دی. د همدې لپاره زه باید د خدای پر پرېکړه خوښ اوسم. د خدای پر پرېکړه خوښي هغه څه ده چې بیا ځلې به مې د هغه د رحمت او پاملرنې مستحق وگرځوي.

په همدې ډول کله چې انسان د لاسته راوړلو یا ترلاسه کولو تجربه وويني، نو داسې باید ونه کړي چې د ویاړ او لويي په نفسیاتو کې اخته شي او خپل ځان لوړ وگڼي.

د دې پړعکس ورته بويه چې دا برياليتوب يې عاجزي لا ور زياته کړي. د خدای او انسانیت اړوند کومې فريضي چې ور له غاړې دي، د هغو په ترسره کولو کې له لازياتې پاملرنې څخه کار واخلي.

په دې دنیا کې له لاسه ورکول هم ازموینه ده او لاسته راوړل هم یو ازمايښت دی. نه له لاسه ورکوونکي ماتې خوړلې او نه لاسته راوړونکی بريالی شوی. د ماتې او بریا اصلي معیار دا دی چې له هغو تجربو وروسته د انسان دريځ څه وو.

بريالی هغه دی چې د ترلاسي او ورکاوي له تجربو وروسته پر اعتدال ولاړ وي. له دواړو څخه يوه تجربه يې هم د اعتدال له لارې څخه وا نه روي. دا خلک د خدای په نزد بريالي خلک دي. هېڅ شی يې هم د بریا په لار کې خنډ نه شي رامنځته کولی.

خلاصون

د انسان تر ټولو لویه مسئله څه ده؟ د انسان تر ټولو لویه مسئله دا ده چې له مرگ وروسته راتلونکي ژوند کې يې خلاصون او نجات په برخه شي او د خدای په ابدي رحمتونو کې ځای ومومي.

هر انسان چې دې دنیا کې سترگې غړولې، هغه به له مرگ وروسته یوې بلې دنیا ته ور داخلېږي. په دې دنیا کې انسان ته د ژوند موده د ازمايښت لپاره ورکول شوې وه. په راتلونکي ژوند کې به چې څه ترلاسه کوي هغه به د ده د عمل د عوض په توگه ورکول کېږي. د دې معنا دا ده چې له مرگ مخکې ژوند کې خو هر انسان ته په لازمي ډول د اړتیا وړ ټول شيان ورکول شوي دي، که يې مستحق وي او که يې نه وي. خو له مرگ وروسته ژوند کې به دا لزوم پای ته ورسېږي. هغه مهال به د شيانو د ترلاسي معيار استحقاق وي نه امتحان.

د دې معنا دا ده چې په راتلونکي ژوند کې چې کوم خلک مستحق شي، هغوی ته به خو به هر ډول نعمتونه له زیاتونې سره ورکول شي. خو هغه خلک چې مستحق يې نه وي، هغو ته به هېڅ شی هم ور نه کړای شي. دوی به مجبور وي چې هلته د بشپړ بې برخیتوب ژوند تېر کړي.

همدا د انسان تر ټولو لویه مسئله ده او هغه خبره ده چې هر انسان باید تر بل هر څه زیاته پاملرنه ورته وکړي، هسې نه چې په راتلونکي ژوند کې مستحق ونه گڼل شي او د خلاصون موندونکو له ډلې څخه نه وي. هر انسان چې خپل ځواک او پاملرنه تر ټولو زیاته په کوم کار کې ولگوي هغه دا ده چې په دې دنیا کې په داسې ډول ژوند تېر کړي چې په راتلونکي ژوند کې غیر مستحق ونه گڼل شي، بلکې هلته يې نېکمرغي او خلاصون په برخه وي.

راتلونکی ژوند یوه ډېره بشپړه او تلپاتې نړۍ ده. هلته هر ډول خوندونه او خوښۍ را یو ځای کړای شوې دي. همدا هغه دنیا ده چې انسان يې هیله لري او همدا هغه دنیا ده چې انسان ورته خپلې ټولې مینې شاته پرېږدي. خو له نعمتونو څخه دې ډکې دنیا لپاره د عمل کولو ټاټوبي له مرگ مخکې دنیا ده نه له مرگ وروسته راتلونکي ژوند. د نن ورځې دنیا د عمل ځای دی او راتلونکی ژوند د خپل عمل د پایلو ترلاسه کوی ځای دی.

په آخرت کې به خلاصی یوازې د هماغو خلکو په برخه وي چې له آخرت مخکې يې خپل ځان د خلاصون مستحق زیاد کړی وي.

جهاد

د جهاد معنا هڅه کول او زیار ایستل دي. د دین په لاره کې رښتینې هڅه جهاد بلل کېږي. د انسان نفس یې د بډیو په لور کارې، هغه مهال له خپل نفس سره جنگ کول او له بډیو ډډه کولو ته جهاد ویل کېږي. ملګري، انډیوالان او ټولنیز فشار یو داسې کار درباندي کول غواړي چې د حقیقت له مخې ناسم دی، هغه مهال د دې خلکو فشار نه منل او په خپله سمه رویه کلک پاتې کېدل جهاد دی.

خلکو ته ښې خبرې ښودل او له بدو یې راګرځول یو ستونزمن عمل دی. خو د ستونزو او رېږو ګالل او د بلنې رسالت ته دوام ورکول جهاد دی.

که له ګاونډیو یا خپلوانو څخه یوه ترخه خبره مو تر غوږو در ورسېږي، یا یو ډول ترخه تجربه در پېښه شي او له امله یې په انسان کې غوسه را وپارېږي، خو دی له غبرګون څخه ډډه وکړي او په یو جانبه ډول له خلکو سره د ورښ تندی اړیکې وپالي، نو دا به یو جهاد وي.

د جهاد یو بل ډول هم شته چې بل نوم یې قتال دی. د الله د اوامرو په پیروي کې له دښمنانو سره جنگېدل. دا جهاد د ظلم په مقابل کې د ځان د ژغورتیا لپاره ترسره کېږي. د جهاد لغوي معنا جنگ نه ده. خو د خدای د اوامرو په پیروي کې د خپل ځان ژغورل هم یوه هڅه ده، له همدې امله جهاد ورته ویل کېږي.

د جنگ او جګړې جهاد یوه لنډمهالې او اتفاقي مسئله ده. که کوم وخت د ځان ساتنې اړتیا پېښه شي، نو هغه مهال به دا ډول جهاد ترسره کېږي. او که دا ډول سختې اړتیا پېښه نه شي، نو جګړه ییز جهاد به عملاً ولاړ وي.

پر یوې کړنې د جهاد نوم ایښودو له کبله هغه کړنه جهاد نه ګرځي. جهاد یوازې هغه عمل دی چې د اسلام له مخې جهاد وي. او اسلامي جهاد اصلاً د سوله ییز هاند او هڅې نوم دی. دا سوله ییزه هڅه او هاند کله نا کله په داخلي اعتبار غوښتل شوی وی او کله له بیروني اړخه غوښتل شوی وي، کله د احساساتو پر کچه دوام لري او کله نا کله د ظاهري غرو په کچه.

دعا

د دعا معنا ده، له خدای څخه غوښتنه کول. د دې معنا دا ده چې بنده د خپلو اړتیاوو لپاره یا د خپلې بندګۍ د اظهار لپاره خدای ته ور غږ کړي. دا غږ پخپله یو عبادت دی.

خدای یو ژوندی او مستقل وجود دی. هغه ویني او اورې او دا ځواک لري چې څه وغواړي ویې وکړي او په کوم لوري چې وغواړي په هماغه ډول پېښو ته لوری وټاکي.

د خدای په اړه دا باور د انسان په زړه کې د دعا ولوله را پاورې. کله چې انسان د خدای له پېژندګلوی برخمن شي، نو په فطري ډول یې په زړه کې دا ولوله را پورته شي چې د خپلو اړتیاوو لپاره خدای ته ور غږ کړي. له هغه څخه د دنیا او آخرت نېکمرغۍ وغواړي او د چارو سمبالوونکي یې وګڼي.

دعا نه ټاکلی وخت لري او نه هم ځانګړې تګلاره او نه هم کومه بېله ژبه لري. انسان هره شېبه، په هر ډول او په هره ژبه له خدای څخه دعا غوښتلی شي. که دعا له رښتیني زړه را وتلې وي، نو خامخا به تر خدای رسېږي، خدای به یې سمدستي اورې او ورسره جوخت به د هغه د قبولیت پرېکړه وکړي.

ځینې دعاوې داسې دي چې له بېلابېلو عبادتونو سره تکرارېږي. خو ډېری دعاوې تر کوم بل عمل پورې تړاو نه لري. د بېلګې په ډول انسان د شپې د خوب لپاره د خوب ځای ته ځي، نو پر ژبه یې د شپې اړوند ځینې دعاوې را شي. په همدې ډول چې کله سهار له خوبه را ویني شي، نو د نوې ورځې د غوره پیل لپاره دعا وکړي. په همدې ډول کله چې له چا سره وویني، یا خوراک او څښاک کوي، یا پر سپرلی کېني یا په سفر کې وي، یا په خپلو معاشي بوختیاوو کې لګيا وي. یا په کوم بل داسې حالت کې وي چې د هغه اړوند دعاوې یې له خولې را وځي چې معنا یې دا وي چې خدایه ته په دې کار کې غوره پرېکړه را وکړه.

د دعا معنا له خدای څخه غوښتل دي. او له خدای څخه غوښتل هېڅ پای نه لري. دا غوښتنه په هر حال کې دوام لري. دعا له خپل رب سره د نه پای ته رسېدونکي قلبي اړیکې اظهار دی. د مؤمن د ژوند یوه شېبه هم له دعا څخه تشه نه شي پاتې کېدای.

دعاوي

په اسلام کې چې کومې لارښوونې راغلې، له هغو څخه يوه هم دعا ده. د احاديثو په کتابونو کې په لوی شمېر دعاوي را نقل شوي دي. دا دعاوي راته نښي چې په بېلابېلو وختونو کې د يوه مؤمن پر ژبه بايد څه ډول دعائيه کلمات او احساسات را څرگند شي.

د بېلگې په توگه، يو کس له بل کس سره مخ شي نو پکار ده چې دواړه يو بل ته ((السلام عليكم ورحمة الله)) ووايي. يانې دا چې پر تاسو دې د الله سلامتيا او رحمت وي. په همدې ډول مؤمن ته بويه چې کله ډوډۍ خوري نو د ((بسم الله الرحمن الرحيم)) په ويلو ډوډۍ و خوري او کله چې ډوډۍ پای ته ورسېږي نو ((الحمد لله)) او داسې نور کلمات په خپله ژبه ولولي. گواکې د خپل خوراک او څښاک پيل د الله په نوم کوي او کله چې خپل خوراک او څښاک پای ته ورسوي، نو يو ځل بيا د الله شکر پر ځای کړي او د هغه د نعمتونو اعتراف وکړي.

هر کله چې د يوه مؤمن په زړه کې يو ناوړه فکر را شي، نو دی يې په مقابل کې د الله پناه غواړي او دا کلمه په خپله ژبه وايي: ((اللهم انى اعوذ بك من الشيطان الرجيم)). کله چې له يوه کار سره مخ شي نو وايي چې: ((اللهم عليك توكلنا - يانې اې الله پر تا مو توکل کړی)). په همدې ډول کله چې د مال يوه برخه ور ورسېږي نو وايي: ((اللهم بارک لنا فى اموالنا - يانې اې الله زموږ په مالونو کې برکت واچوه)). کله چې يو مؤمن سفر کوي نو پر ژبه يې دا کلمات جاري وي: ((اللهم انت صاحب فى السفر وانت الخليفة فى الاهل - يانې اې الله ته په دې سفر کې زما ملگرى يې او له ما وروسته همدا ته مې د کور ساتونکى يې)).

کله چې يوه پېښه رامنځته کېږي نو وايي: ((انا لله و انا اليه راجعون - يانې موږ د الله لپاره يو او هماغه الله ته مو ورگرځېدل دي)). په همدې ډول د هر پېچلومي او هر پړاو لپاره اسلام دعاوي ښودلې دي. دا دعا هر وخت د مؤمن ايمان تازه کوي. په دې دنيا کې ورته هره تجربه يوه رباني تجربه گرځوي. مؤمن په همدې ډول د ذکر او دعاوو تر سيوري لاندې ژوند تېروي، تر دې چې سترگې يې پټې شي او له خپل رب سره مخ شي.

پای

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**